

Univerza v Mariboru

Fakulteta za varnostne vede

Elena Jerman

SUPERMAX ZAPORI V AMERIKI

Diplomsko delo
univerzitetnega študijskega programa Varstvoslovje

Ljubljana, december 2020

Univerza v Mariboru

Fakulteta za varnostne vede

SUPERMAX ZAPORI V AMERIKI

Diplomsko delo

Študentka: Elena Jerman
Študijski program: Univerzitetni študijski program Varstvoslovje
Mentor: Izr. prof. dr. Benjamin Flander

Zahvala

Zahvaljujem se mentorju, izr. prof. dr. Benjaminu Flandru, za vso strokovno pomoč, usmeritev in svetovanje pri oblikovanju dotične diplomske naloge. Prav tako bi se rada zahvalila tudi svoji družini, partnerju, prijateljem in kolegom za vso podporo, potrpljenje, spodbudo in pomoč pri nastajanju mojega diplomskega dela.

Supermax zapori v Ameriki

Ključne besede: Supermaks, samica, ekstremna izolacija, človekove pravice

Povzetek

Supermax zapori v Ameriki, poznani tudi kot 'special control units', 'intensive management units', 'special management units' ali 'security housing units', so maksimalno varovani zapori, kjer ni prostora za rehabilitacijo, druženje, terapijo ali edukacijo. Kljub temu da se je praksa ekstremne izolacije in deprivacije, ki se v zaporu uporablja s primarnim namenom zaščite javnosti in zagotavljanja varnosti v zaporu, že leta 1900 izkazala kot neučinkovita, neetična, nehumana in draga, je le-ta v zadnjih desetletjih postala daleč najmočnejše orožje v pomenu kaznovanja in nadzornih ukrepov, ki je dostopen zaporskim upravljalcem. Kaznovalni sistem, v teoriji namenjen le najhujšim zločincem, v praksi izkazuje drugačno sliko. Zaradi prenatrpanosti ostalih zaporov, izgredev in kršitev zaporskih pravil v splošnih zaporih se v ekstremni izolaciji v supermaks zaporih najpogosteje znajdejo mladoletniki, duševno bolni in telesno oziroma fizično omejeni zaporniki. Zaradi narave svoje bolezni in procesa odraščanja se le-ti pogosteje znajdejo v konfliktu, ki mu sledi kazen – samica. S problematiko ekstremne izolacije in deprivacije v supermaks zaporih se v zadnjih desetletjih ukvarjajo predvsem organizacije na področju človekovih pravic. Pri tem so zaznale precej kršitev, zaradi katerih so bili izpeljani tudi sodni postopki. Zahvaljujoč se organizacijam, ki ozaveščajo o problematiki supermaks sistema, so se ponekod zadeve premaknile v pozitivno smer. Kljub navedenemu, se mnogi namreč ne zavedajo dejstva, da problem ekstremne izolacije ne zadeva zgolj zaporski sistem in same zapornike, temveč ima negativen vpliv tudi na javnost. Večina zapornikov prej ali slej svojo kazen odsluži in se tako brez kakršnih koli rehabilitacijskih programov vrne nazaj v skupnost, kar pa pogosto privede do povratništva. Gre namreč za začaran krog, kjer bi bilo učinkoviteje poskrbeti za preventivo kot kurativo.

Supermax prisons in America

Keywords: Supermax, solitary confinement, extreme isolation, human rights

Abstract

Supermax prisons in America, also known as 'special control units', 'intensive management units', 'special management units' or 'security housing units', are maximum security prisons where there is no room for rehabilitation, socializing with others, therapy or education. Despite the fact that the practices of extreme isolation and deprivation, used in a high number of prisons whose primary objective is to protect the public from criminals and at the same time to ensure that there will always be a safe and secure environment in prisons, already proved to be a highly ineffective, unethical, inhuman and expensive way back in 1900, but over the past decades it has once again become by far the most powerful weapon, so easily accessible to prison operators as far as punishment and control measures is concerned. Within the criminal justice system, the penalty system – in theory – it is designed for the offenders who commit serious crimes, i. e. the worst criminals, but in practice a totally different picture emerges. Due to overcrowding of all the other general prison facilities, disturbances, riots and violation of the prison rules, minors, mentally and physically ill prisoners often find themselves held in extreme isolation in these supermax prisons. As a result of the very nature of their illness, since suffering from a mental illness or being physically disabled, and if considering the way they usually grow up (minors or teenagers) these young adults often find themselves caught up in the middle of a conflict which is in most cases followed by a punishment - a solitary confinement. There are several human rights organizations that have been trying to deal with this issue, so strongly associated with extreme isolation and sensory deprivation in supermax prisons, over the last few decades due to the fact that there has been a number of violations and a series of irregularities detected not only in this system, but also in the judicial system. These organizations are the ones that have been trying to raise awareness of the problems most supermax prisons face and it is all thanks to them that in certain institutions things have been moving into a positive direction. Unfortunately, there are still a lot of people who do not realize or understand that problems dealing with extreme isolation do not represent an issue or affects only the prison system and all the prisoners within, but they also have a negative impact on the public as well. Most prisoners sooner or later finish their prison sentence and then they return into the community without being offered any prison rehabilitation or work programs. As a consequence, the recidivism patterns of former prisoners is quite high. It is indeed a vicious circle as far as the prison system is concerned

and when it comes to this issue we should be aware of the fact that prevention is always much better than cure itself.

Kazalo vsebine

1	Uvod.....	1
1.1	Namen in cilj diplomske naloge.....	2
1.2	Hipoteze	3
1.3	Metode.....	3
2	Razvoj supermaks zaporov, namen in cilji	4
2.1	Začetki supermaks zapora	5
2.2	Dejavniki, ki so vplivali na nastanek in rast supermaks zaporov	7
2.3	Vloga in cilji supermaks zapora	8
2.4	Supermaks zapori v Ameriki	9
2.5	Zaporniška populacija, kriteriji za vstop in izpust iz zapora.....	12
3	Lastnosti supermaks zapora od arhitekture do vsakodnevne rutine	15
3.1	Lokacija.....	15
3.2	Zunanji dizajn	16
3.3	Notranji dizajn	16
3.4	Celica	20
3.5	Dnevna rutina, aktivnosti in obiski	23
4	Ekstremna izolacija v supermaks zaporih in nehumano ter ponižujoče ravnanje z zaporniki.....	28
4.1	Pravni vidik	29
4.2	Duševno bolni zaporniki	29
4.3	Mladoletniki v ekstremno izoliranih celicah.....	32

4.4	Invalidi v ekstremno izoliranih celicah	34
5	Zaključek	40
5.1	Verifikacija hipotez	40
5.2	Sklep	42
	Literatura	44

Kazalo slik

Slika 2.1: <i>Pelican Bay State Prison</i> , spodaj v obliki X-a (bela stavba), je <i>Security Housing Unit (SHU)</i> oz. <i>supermax</i> , zgoraj sta dve enoti <i>Maximum-Security General Population</i>	10
Slika 2.2: <i>The Federal Correctional Complex, Florence (FFC Florence)</i> . Zgoraj desno je razviden <i>the United States Penitentiary, Administrative Maximum Facility (USP Florence ADMAX)</i> oz. <i>supermax</i>	11
Slika 3.1: Celična enota v <i>Pelican Bay SHU</i>	18
Slika 3.2: Celica v <i>General Population</i> enoti v <i>US Penitentiary, Administrative Maximum (ADX)</i> , levo na sliki je betonska postelja z vzmetnico, desno pa tuš.....	21
Slika 3.3: Celica v <i>General Population</i> enoti v <i>ADX</i> -u opremljena z betonskim stolom, mizico ter školjko in umivalnikom iz nerjavečega jekla	23
Slika 3.4: Kletka za rekreacijo, namenjena zapornikom v <i>SDP</i>	25

Uporabljeni simboli in kratice

ACA – The American Correctional Association

ACLU – The American Civil Liberties Union

ADA – The Americans with Disabilities Act

ADHD – Attention Deficit Hyperactivity Disorder

ASU – Administrative Segregation Unit

BJS – The Bureau of Justice Statistics

CAT – The Committee Against Torture

CDC – The California Department of Corrections

CDCR – The California Department of Corrections and Rehabilitation

SDP – Step-Down Program

SHU – Security Housing Unit

SMU – Special Management Unit

USDC – The United States District Court

ZDA – Združene države Amerike

1 Uvod

Predstavljajte si, da ste zaprti v celici in ne veste, če boste kdaj koli iz nje izpuščeni. V celici, v kateri bi se z obema iztegnjenima rokama dotaknili stene na vsaki strani, v celici, kjer skoraj da ni okna in tam kjer je, le-ta ponuja zaporniku le manjši prodor naravne svetlobe v prostor, v katerem je zaprt, saj pogled skozenj ni mogoč. Ta celica vsebuje betonsko posteljo, ki jo prekriva tanka vzmetnica, školjko iz nerjavečega jekla, majhno mizo in stol. Osebne stvari, kot so knjige, papir, pero ali družinske fotografije so zapornikom le redko dovoljene. Zaporniki trikrat na dan prejmejo obrok skozi režo v jeklenih vratih, to je tudi edina možnost, da lahko pridejo v stik z drugo osebo. Nekajkrat tedensko so zapornikom dovoljene tudi aktivnosti, ki po izbiri zapornika lahko potekajo v manjši telovadnici v notranjih prostorih ali na zunanjih betonsko ograjenih igriščih, le nekoliko večjih od zapornikove celice, kjer ni na voljo nobenega telovadnega orodja. Kar lahko zapornik na tem betonskem igrišču vidi, je zgolj nebo. Skoraj polovica ljudi, ki kazen prestaja v omenjenih zaporih, trpi za določeno obliko duševne bolezni. Določeni so bili že pred vstopom v zapor opredeljeni kot duševno bolni, spet drugi postanejo taki kasneje, posledično zaradi ekstremne izolacije, v kateri preživijo od 22 do 24 ur na dan, tedne, mesece, leta ali celo desetletja. Zaradi prenatrpanosti splošnih zaporov, izgredov in konfliktov se v izolaciji vse pogosteje znajdejo tudi mladoletniki in invalidi, ki bi jim v prvi vrsti morala biti nudena pomoč. Mnogi zaporniki od obupa kričijo dneve in noči, si režejo zapestja ali tolčejo z glavo v zid. Kar nekaj jih je, ki se odloči za samomor. To so zapori, znani pod imenom *super-maximum* zapori ali v skrajšani obliki *supermax* zapori. V Združenih državah Amerike je v dani vrsti zapora v ekstremni izolaciji vsakodnevno zaprtih najmanj 80.000 moških, žensk, otrok in oseb s posebnimi potrebami (Amnesty International, 2014; Casella, Ridgeway in Shourd v Snitzky, 2016).

Ti zapori so bili prvotno ustanovljeni za »najhujše« zločince, da bi tako lahko zaščitili javnost, saj so z ekstremno izolacijo lahko preprečili morebitni pobeg iz zapora, hkrati pa so želeli zagotoviti tudi samo varnost znotraj zapora, kajti le-tako so lahko preprečili morebitne pretepe in izgrede, ki so se med tolpmi in rasnimi skupinami pogosto odvijali (Shalev, 2009). S problemom ekstremne izolacije in deprivacije so se kaj kmalu po nastanku

supermaks zaporov začele ukvarjati organizacije, in sicer *Amnesty International*, Odbor proti mučenju (*The Committee Against Torture* [CAT]), *the American Civil Liberties Union* (ACLU) in mnoge druge organizacije, ki se ukvarjajo s kršenjem človekovih pravic in nehumanim ter ponižujočim se ravnanjem z zaporniki. Po preučitvi stanja v tovrstnih zaporih je bilo zaznanih precej kršitev, o katerih bo natančneje govora v nadaljevanju diplomske naloge.

1.1 Namen in cilj diplomske naloge

Namen diplomske naloge je predstaviti supermaks zapore v Ameriki in problematiko njihovega delovanja, saj gre za vrsto zapora, ki je v Sloveniji dokaj nepoznana. Predstavili bomo začetek delovanja teh zaporov in ob tem skušali ugotoviti, kaj je botrovalo k temu, da so taki zapori sploh nastali. S poudarkom na dveh supermaks zaporih, in sicer na državnem zaporu *Pelican Bay SHU* in federalnem zaporu *the US Penitentiary Administrative Maximum Facility* (ADX) Florence, bomo podrobneje predstavili lastnosti supermaks zaporov, in sicer vse od arhitekture do vsakodnevne rutine, pri tem pa se bomo bistveno bolj posvetili ekstremni izolaciji in deprivaciji, ki je v supermaks zaporih uporabljena kot sredstvo za zagotavljanje boljše varnosti, tako v zaporu kot tudi izven njega.

Dejstvo je, da gre pri dani obliki zapora za precejšnje omejevanje človekove svobode, zato bi lahko rekli, da gre za najbolj »kruto« obliko zapora, zato je cilj diplomske naloge raziskati in obenem ugotoviti, s pomočjo zapisov in navedb avtorjev, ki so se predhodno že soočili z dano problematiko, poročil Odbora proti mučenju (CAT), poročil *Amnesty International*, poročil ACLU in nekaterih drugih nadzornih organizacij, ali pri zapiranju zapornikov v institucije, kot je supermaks, dejansko prihaja do kršitev človekovih pravic oziroma do nehumanega in ponižujočega ravnanja z zaporniki. V kolikor do omenjenega dejansko prihaja, na kakšen način so bile zapornikom njihove pravice kršene in kakšne posledice so kršitve pustile na zapornikih.

1.2 Hipoteze

V diplomskem delu bomo preizkusili naslednje hipoteze:

H1: Ekstremna izolacija in deprivacija v supermaks zaporih, ki potekata na dolgi rok, puščata dolgotrajne duševne in druge škodljive posledice na zapornikih.

H2: Supermaks zapori so namenjeni le najhujšim zločincem, in sicer teroristom, množičnim in serijskim morilcem ter vodjem tolp.

H3: V ekstremno izoliranih celicah v supermaks zaporih so zaprti tudi duševno bolni zaporniki, mladoletniki in telesno oziroma fizično omejeni zaporniki.

1.3 Metode

Diplomsko delo vsebuje teoretični del, v katerem bomo uvodoma, z metodo analize virov in metodo kompilacije (postopek povzemanja stališč, sklepov in navedb drugih avtorjev) najprej na splošno opredelili supermaks zapore v Ameriki, vzroke za njihov nastanek, namen in cilje. V nadaljevanju se bomo posvetili delovanju posameznih izbranih zaporov s poudarkom na bivanjskih razmerah, strogosti zaporske situacije, populacijo v zaporu, ekstremno izolacijo in deprivacijo zapornikov; pri tem pa bomo s komparativno metodo, lastnosti izbranih zaporov med seboj tudi primerjali. Z analizo poročil Odbora proti mučenju (CAT), *Amnesty International*, ACLU in ostalih organizacij, ki se ukvarjajo s kršitvami človekovih pravic ter nehumanim in ponižujočim ravnanjem z zaporniki, bomo ugotavljali morebitne kršitve v supermaks zaporih ter morebitne nepravilnosti pri njihovem delovanju.

V diplomsko nalogo bomo vključili tudi slikovno gradivo, saj bomo tako nazorneje prikazali in nenazadnje tudi pojasnili problematiko bivanjskih razmer v supermaks zaporih.

2 Razvoj supermaks zaporov, namen in cilji

Super-maximum ali krajše *supermax* je le eno od najpogosteje uporabljenih imen, s katerim se v Ameriki označujejo zapori, za katere ni enotne opredelitve, ki bi opisovala, kaj dejansko supermaks zapori so (Shalev, 2009).

Tako npr. National Institute of Corrections, U.S. Department of Justice [NIC] (1997) v nacionalni raziskavi *supermax* opredeljuje kot samostojni objekt ali ločeno enoto znotraj objekta, ki zagotavlja upravljanje in varen nadzor nad zaporniki, ki so bili uradno označeni kot osebe, ki kažejo hudo nasilno in moteče vedenje v času prestajanja zaporne kazni. Za take zapornike je bilo ugotovljeno, da ogrožajo varnost v splošnih strogo varovanih zaporih, zato je njihovo vedenje mogoče nadzorovati le-tako, da sej jih loči od ostalih, se jim omeji gibanje in neposreden kontakt z zaporniki in zaporniškimi osebjem.

Tudi Riveland (1999) *supermax* zapore zelo podobno opisuje, saj pravi, da gre za zelo restriktivno in strogo varovano zaporsko enoto znotraj objekta ali za tak objekt kot celoto, ki osami oziroma izolira določene zapornike od ostalih zapornikov v splošnih zaporih, in sicer zaradi hudih zločinov, ponavljajočega se napadalnega ali nasilnega vedenja v zaporu, nevarnosti pobega ali dejanskega pobega iz zapora, pa tudi zaradi groženj, ki spodbujajo izgrede v zaporskih institucijah.

Poleg definicij se v Združenih državah Amerike (ZDA) od ene jurisdikcije do druge razlikuje tudi uporaba izrazov, ki pa opisujejo več ali manj isto ustanovo. Izrazi, ki se uporabljajo, so na primer '*special control unit*', '*intensive management unit*', '*special management unit*' ali '*security housing unit*'. Toda najbolj splošen izraz, ki se najpogosteje uporablja, je *supermax*, kar je krajšava za *super-maximum* (Shalev, 2009).

Prostorske in tehnične značilnosti poslopij in pogoji, v katerih zaporniki prestajajo izrečeno kazen, se od zapora do zapora nekoliko razlikujejo, a v večini gre za (Shalev, 2009):

- celice, ki merijo približno 6,5-7,4 kvadratnih metrov;
- zaporniki so zaprti v svojih celicah od 22 do 24 ur na dan;
- zaporniki telovadijo sami, v temu namenjenih kletkah ali betonsko ograjenih manjših dvoriščih, brez rekreacijske opreme, eno uro na dan;

- v zaporu ni prostorov, kjer bi se zaporniki lahko med seboj družili ali bi lahko bili vključeni v skupinske aktivnosti;
- zaporniki ne delajo, zelo redki pa so tudi rehabilitacijski, izobraževalni in drugi programi, namenjeni zapornikom;
- družinski obiski so zelo omejeni, odvijajo pa se za neprebojnim steklom, kar pomeni, da v nobenem primeru z zaporniki ni dovoljen fizični kontakt;
- v zaporu se izvaja tehnološko napreden nadzor, pregled in kontrola.

2.1 Začetki supermaks zapora

Da lahko razumemo sam koncept supermaks zaporov danes, se moramo najprej vrniti v preteklost. Zametki supermaks zapora in ekstremne izolacije, ki je v supermaksih uporabljena kot sredstvo za zaščito javnosti in boljšo varnost v zaporu, segajo namreč v leto 1790. V tem letu so v *Walnut Street* zaporu zgradili blok, ki je vseboval samostojne celice, namenjene šestnajstim zapornikom. Vsak zapornik je tako prestajal kazen v svoji celici. Namen gradnje take oblike zapora je bil preprečiti komunikacijo med zaporniki, obenem so zapornikom tako onemogočili delo, pri tem pa so želeli doseči, da zapornik razmisli o svojih dejanjih in jih obžaluje, da bi se za svoja dejanja lahko spokoril. Od tod tudi izvira ime novega bloka "Penitentiary House", saj "penitent" pomeni spokoren ali skesan (Eastern State Penitentiary, n.d.; Casella, Ridgeway in Shourd v Snitzky, 2016).

Ta inovacija je nastala pod okriljem samooklicanega združenja "The Philadelphia Society for Alleviating the Miseries of Public Prisons", kar v prevodu pomeni Filadelfijsko združenje za zmanjšanje trpljenja v javnih zaporih, ki se je prvič sestalo leta 1787 v hiši Benjamina Franklina. Združenje je podpiralo dejstvo, da je vsak zločin potrebno kaznovati, obenem pa so verjeli, da je vsak človek zmožen odreditve. Zaradi navedenega se jim je zdel ta način kaznovanja bolj učinkovita alternativa kot bičanje in javno poniževanje, ki se je pred tem uporabljalo v zaporih (Casella, Ridgeway in Shourd v Snitzky, 2016).

Nov pristop zapiranja se je hitro razširil. Leta 1821 so v zaporu Auburn v severnem delu New Yorka zasnovali novo krilo, kjer so v ekstremno izolirane celice postavili osemdeset zapornikov. Osem let kasneje sledi odprtje *Eastern State Penitentiary* v Filadelfiji s

kapaciteto zapiranja 250 zapornikov in zapornic. Zasnovan je bil tako, kot so oblikovane današnje ekstremno izolirane celice. V vratih je bila nameščena reža, skozi katero so zaporniki prejeli hrano, opremljen pa je bil z individualnim dvoriščem, ki je bil namenjen športnemu udejstvovanju zapornikov. Med vsako premestitvijo iz celice na drugo lokacijo je imel zapornik na glavi masko. Dovoljeno jim je bilo le branje Svetega Pisma. Za razliko od današnjih, ekstremno izoliranih celic, je bilo zapornikom dovoljeno delo, na primer izdelovanje čevljev ali pletenje, vendar je slednje potekalo v strogi tišini (Eastern State Penitentiary, n.d.; Casella, Ridgeway in Shourd v Snitzky, 2016).

Okoli leta 1900 so začeli postopoma uvideti, da je taka praksa precej neučinkovita in neetična, hkrati pa tudi precej draga, zato so jo skoraj v celoti opustili (Wykstra, 2019). Kljub takratnim pomembnim ugotovitvam, predvsem na področju etike in učinkovitosti, pa se ta ni nikoli v celoti izkoreninila.

Leta 1963 so v mestu Marion, v Illinoisu odprli istoimenski zapor, ki je bil nekakšen naslednik zloglasnega Alkatraza. Isto leto Alkatraz zaprejo. Zapor je bil namenjen »težko obvladljivim« zapornikom, ki so veljali za nevarne in moteče. Desetletje kasneje so v zaporu ustanovili H-oddelek, ki je predstavljal oddelek za težko obvladljive in nevarne zapornike, ustanovljen za popoln dolgoročni nadzor. Ta oddelek je vključeval tudi program, v katerem so se ukvarjali z vedenjskimi spremembami zapornikov. Oktobra leta 1983 sta se pripetila dva ločena incidenta v zaporu Marion. Dva zapornika iz nadzorovanega oddelka sta ubila dva paznika, kar je botrovalo k sprejemu odločitve, da se za celoten zapor uvede popoln nadzor. Zaradi navedenega je postal Marion prvi *super-maximum* zapor oziroma *supermax* (Riveland, 1999; Casella, Ridgeway in Shourd v Snitzky, 2016).

Dejstvo je, da se je novi zaporniški model, na katerem je bil zasnovan Marion, kaj hitro razširil. *Pelican Bay State Prison* je bil denimo eden izmed prvih novo grajenih supermaks zaporov, ki je svoja vrata odprl leta 1989. V zgolj petnajstih letih so v štiriinštiridesetih različnih zveznih državah v Ameriki ustanovili državne in federalne tako imenovane supermaks zapore, v katerih je bodisi zgolj ena določena enota v zaporu namenjena ekstremni izolaciji zapornikov bodisi je bila ekstremna izolacija predvidena za celotno ustanovo (Wykstra, 2019).

2.2 Dejavniki, ki so vplivali na nastanek in rast supermaks zaporov

Dejstvo je, da zapori ne delujejo sami zase, ampak so del večjega kazenskega pravosodnega sistema, ki je povezan tako s socialnim, kulturnim, političnim in ekonomskim sistemom. Skozi zgodovino so imele te spremembe določen vpliv tudi na sam razvoj in rast ameriških zaporov. Eden izmed glavnih razlogov za hitro rast in gradnjo zaporov, splošno gledano, je bilo povečano število zaprtih posameznikov, ki se je po letu 1980 začelo drastično vzpenjati. Med letoma 1985 in 1990 se je število zaprtih iz 181 na 100.000 prebivalcev povzpelo na 311. Leta 1997 na 475, desetletje kasneje pa na 751 zaprtih na 100.000 prebivalcev. Povečano rast zaprtih v Ameriki v tedanjem času se lahko pripiše tako imenovani »war on drugs« v prevodu vojni proti mamilom, ki je bila kot vladni ukrep v boju proti ilegalni prodaji, distribuciji in uživanju le-te, sprožena v zgodnjih osemdesetih letih, kot tudi strožji kazenski zakonodaji in politiki, ki so jo začeli uvajati v ZDA. Washington je bil tako prvi, ki je leta 1993 v kazensko zakonodajo uvedel »three strike law¹«, kar je vplivalo na to, da se je doba prestajanja zaporne kazni bistveno povečala (Shalev, 2009). Po mnenju strokovnjaka Rivelanda (1999) so postali tako gradnja in ustanovitev supermaks zaporov ter nadvse strog zaporski režim, ki je v zaporu veljal, pravi pravcati politični simbol tega, kako stroga je sodna oblast dejansko postala.

Poleg strožje kaznovalne politike je bil vzrok za masovno zapiranje tudi vpliv rasizma, za gradnjo zaporov pa vpliv ekonomskih interesov. Naj kot primer navedemo zapor *Pelican Bay State Prison*, ki se nahaja v Crascent City-u, in sicer natančneje na podeželskem območju v severnem predelu Kalifornije, ki ga je prizadela ekonomska kriza in z njo posledično tudi huda brezposelnost. Takrat je *the California Department of Corrections* (CDC) ravno objavila razpis o iskanju ozemlja za gradnjo strogo varovanih zaporov, s čimer

¹ Leta 1993 Washington kot prva država uvede »three strike law«, leto kasneje ji sledi še Kalifornija. Do leta 1995 je »three strike law« v svoj sistem uvedlo kar 24 držav. »Three strike law« pomeni, da če oseba, ki prvič stori zločin in kasneje stori še enega, lahko za drugi zločin prejme dvakrat strožjo kazen, kot bi bila sicer normalna, zato tako postane »second striker«. Oseba, ki pa je že storila dva zločina in kasneje stori še enega, tako postane »third striker« in je avtomatsko obsojena na 25 let oziroma na dosmrtno zaporno kazen. V domeno »three strike law« načeloma spadajo resni in nasilni zločini, kot so posilstvo, umor, rop in požig. Zaradi različnega pristopa med državami se na tem seznamu žal lahko znajdejo tudi tisti, ki niso storili hudega ali nasilnega zločina, temveč je šlo zgolj za krajo ali vlom (Kelly, n.d.; Shalev, 2009).

bi na podeželju omogočila in obenem okrepila tudi ekonomski razvoj, zagotovila več sto delovnih mest, lokalna skupnost bi tako pridobila na večji podpori ter odkupovali bi se izdelki in blago od lokalnih kmetov, kar bi zagotovilo tudi nadaljnji razvoj kmetijstva. Slednje je v tistem času pomenilo priložnost za razvoj in obuditev podeželja, kar so podeželski predstavniki tudi pridno izkoristili. Dana politika je postopoma postala privlačna tudi za ostala, manjša podeželja, zato je v določenih primerih lokalna skupnost državi odstopila zemljo za namene izgradnje tovrstnih zaporov (Parenti, 1997; Shalev, 2009).

2.3 Vloga in cilji supermaks zapora

Po letu 1970 je upanje za rehabilitacijo zapornikov v zaporskih institucijah precej upadlo. Na osebe, ki so storile zločin, se ni več gledalo kot na žrtve socialnega sistema, ki bi jih z rehabilitacijo bilo mogoče spremeniti, da bi postali boljši in kaznivih dejanj nebi več ponavljali, temveč se je nanje začelo gledati kot na osebe, ki si zaradi storjenega kaznivega dejanja zaslužijo le kazen in nič drugega. Nova politika izvrševanja kazenskih sankcij ni bila naravnana tako, da zločinci med procesom prestajanja zaporne kazni občutijo odgovornost za svoja dejanja, krivdo in pomen morale ter, da bi se jih temu primerno tudi obravnavalo. Poskrbela je le za to, da se zločince ustrezno identificira in klasificira glede na težo storjenega kaznivega dejanja ter potencialno nevarnost, ki jo zapornik predstavlja in temu primerno tudi kaznuje (Pizarro, Pratt in Stenius, 2006).

Naveden pristop je postal pomembna ideologija v supermaks zaporih, kjer ni prostora za rehabilitacijo zapornika. Z uporabo ekstremne izolacije v supermaks zaporih želijo (Shalev, 2009):

- **Obvladovati tveganje in nevarnost v zaporu**, saj so po mnenju paznikov določeni zaporniki tako nevarni, da le z izolacijo in strogim nadzorom nad njimi preprečijo morebitne izgrede in spopade med zaporniki, hkrati pa pred izgrede zapornikov zavarujejo tudi sami sebe.

- **Zmanjšati nevarnost v splošnih zaporih.** Ko nevarne in moteče zapornike ločijo od ostalih in jih zaprejo v ekstremno izolirane celice, so lahko zaporniki v splošnih zaporih pod manj strogim nadzorom, kot bi sicer bili.
- **Zagotoviti večjo učinkovitost programov v splošnih zaporih.** Ko iz splošnih zaporov izločijo nevarne in moteče zapornike in jih pošljejo v supermaks zapore, tistim manj nevarnim omogočijo bolj učinkovito udejstvovanje v programih, ki zapornikom omogočijo lažjo integracijo v družbo po prestani kazni.
- **Zastraševati zapornike.** Z grožnjo nekaterim zapornikom, da bodo poslani v supermaks zapore, želijo zmanjšati tako nasilje kot izgrede v splošnih zaporih.
- **Zrušiti komunikacijo med tolpmi.** Ko iz splošnega zapora izločijo vodjo tolpe in ga ali jo premestijo v supermaks zapore, torej v izolirano okolje, kjer komunikacija med njimi ni več mogoča, oslabijo strukturo tolpe in s tem omogočijo paznikom lažji nadzor in kontrolo nad pripadniki tolpe.

2.4 Supermaks zapori v Ameriki

Pelican Bay State Prison (slika 2.1) je državni zapor, zgrajen v sklopu masovne gradnje zaporov, ki se je kot načrt takratne CDC začel uresničevati v zgodnjih letih 1980. Leta 1989 so v najbolj oddaljenem kotičku v severnem delu Kalifornije odprli zapor *Pelican Bay* oziroma »The Bay«, ki je kaj hitro vsem postal dobro poznan. Istega leta, in sicer 1. decembra, je *Security Housing Unit* (SHU) enota dobila tudi prvega zapornika. Objekt se nahaja na 460 hektarjih, od tega je bilo 260 hektarjev kasneje pozidanih. Zapora ni mogoče videti iz glavne ceste in razen znaka, na kateremu piše »Pelican Bay State Prison«, na katerega naletimo ob vstopu v Crescent City, ne najdemo nobenih drugih očitnih znakov, ki bi nakazovali na to, da zapor sploh obstaja. V tem primeru bi lahko rekli, da se izolacija začne že pri lokaciji (Hartman, 2008; Shalev, 2009).

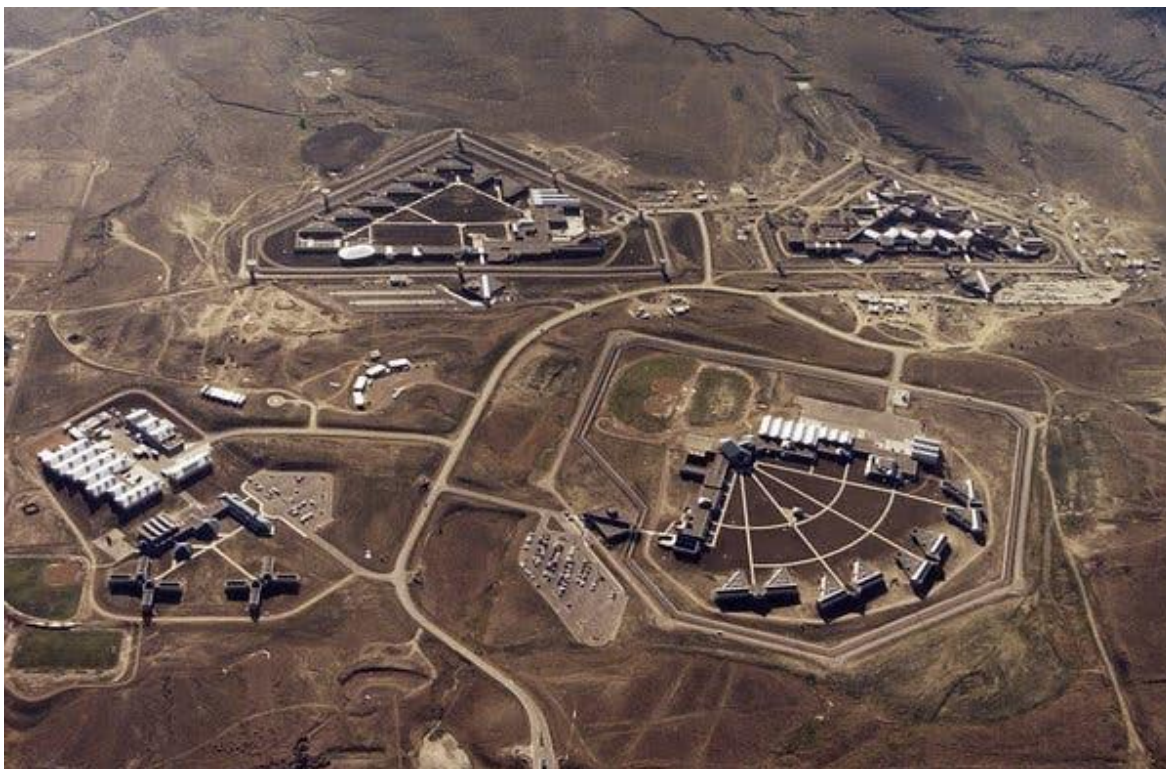
Pelican Bay State Prison je sestavljen iz treh objektov, dva sta maksimalno varovana in se imenujeta *Maximum-Security General Population*, tretji pa je *Security Housing Unit (SHU) - supermax* (Hartman, 2008).

Slika 2.1: *Pelican Bay State Prison*, spodaj v obliki X-a (bela stavba), je *Security Housing Unit (SHU)* oz. *supermax*, zgoraj sta dve enoti *Maximum-Security General Population* (California Department of Corrections and Rehabilitation v Speri, 2016).

The US Penitentiary Administrative Maximum Facility (slika 2.2) je eden najstrožje varovanih zaporov na svetu. Federalni zapor, poznan tudi kot ADX Florence ali »Alcatraz of the Rockies«, je moderen *super-maximum* zapor, ki se nahaja ob vznožju gorovja Rocky, poleg mesta Florence v Koloradu, s kapaciteto za okoli 490 moških zapornikov. Ustanovljen

je bil leta 1994 z namenom zapiranja in izoliranja tistih zapornikov, ki so bili prenevarni za splošne zapore (Amnesty International, 2014; Montaldo, 2020).

Slika 2.2: *The Federal Correctional Complex, Florence (FCC Florence)*. Zgoraj desno je razviden *the United States Penitentiary, Administrative Maximum Facility (USP Florence ADMAX)* oz. *supermax* (Bureau of Prisons v Apuzzo in Risen, 2014)

Zaporniško populacijo v ADX supermaks zaporu naj bi v osnovi sestavljali zaporniki, ki so bodisi bili problematični in težko obvladljivi v manj varovanih zaporih, vodje tolpe, zaporniki, obsojeni za težke zločine, kot so množični ali serijski umori, vodje organiziranega kriminala, zaporniki, ki so v predhodnih zaporih umorili paznika ali drugega zapornika, prav tako pa tu posebno mesto najdejo tudi tisti, ki bi lahko potencialno ogrožali nacionalno varnost, vključno z *Al-Qaeda*, teroristi in vohuni (Montaldo, 2020).

Zapor je sestavljen iz desetih enot, od katerih so štiri *General Population* enote, in sicer »Delta«, »Echo«, »Fox« in »Golf« enota, vsaka ima kapaciteto zapiranja za število 64 zapornikov. Peta enota je *Special Security Unit* (»H« Unit) namenjena je predvsem

teroristom, zadnje tri enote pa so *Control Unit*, *Special Housing Unit* (»SHU«), ki sta disciplinski enoti, in *Intermediate Unit* oziroma *Transitional Unit* (»Joker« in »Kilo« Unit), mišljena za zapornike v tako imenovanem »Step-Down Program« oziroma SDP programu, v katerem si lahko zaporniki z vzornim vedenjem prislužijo izhod iz ADX supermaksa. Zapor razpolaga tudi z »Range 13«, ki je skrajno varovan in izoliran predel. Enote v zaporu se med seboj razlikujejo po sledečem: kdo je zaprt v njih, po stopnji varnosti oziroma omejenosti in izolaciji zapornika. Velika večina zapornikov v ADX zaporu preživi v svoji celici od 22 do 24 ur na dan, z zelo omejenim stikom tako z zaporniškimi osebami kot tudi z zunanjim svetom. Izjema so le zaporniki v SDP in določeni zaporniki v H-Enoti, kjer jim je dovoljeno skupinsko druženje, ki pa je omejeno na nekaj ur tedensko (Amnesty International, 2014; Montaldo, 2020).

2.5 Zaporniška populacija, kriteriji za vstop in izpust iz zavora

Supermaks zavori so daleč najmočnejše orožje, kar zadeva kaznovanje in nadzorne ukrepe, ki so zaporu upravljalcem dostopni. V teoriji je supermaks zavor orodje, ki je uporabljeno samo zoper tiste, ki so nevarni, vendar je v praksi pomen besede »nevaren« zelo širok ali celo vseobsežen. To nam ponazarja bistvena razlika med državami in številom zapornikov, ki so opredeljeni kot nevarni. Kalifornija ima v supermaks zavorah ali SHU enotah zaprtih manj kot 2 odstotka zapornikov, v *Administrative Segregation Units* (ASU) pa približno 5 odstotkov. V nacionalni raziskavi, ki jo je opravil *the US Department of Justice* leta 1997, je bilo ugotovljeno, da imata Florida in Iowa 2 odstotka nevarnih zapornikov, nameščenih v supermaks zavorah, Luisiana in Washington 6 odstotkov, Ohio, Wyoming, Maryland in Michigan 1 odstotek, daleč največ pa jih ima Mississippi, in sicer kar 20 odstotkov. Ravno ta razpon, med 1 in 20 odstotki, zaprtih v supermaks zavorah, postavlja pomembno vprašanje: »Ali ima Mississippi res dvajsetkrat več »nevarnih« ljudi kot Ohio ali Maryland ali je ta razlika rezultat kategorizacije stopnje »varnosti« v različnih državah in kako so posamezni zaporniki klasificirani glede na te stopnje? (NIC, 1997; Shalev, 2009)«.

Eden izmed odgovorov na zgoraj postavljeno vprašanje je lahko sledeči: med zveznimi državami se jurisdikcija nekoliko razlikuje, kar vpliva tudi na to, kdo od zapornikov spada v

supermaks zapore in kdo ne. Tako imajo na primer. Arizona, Kolorado, Oklahoma, Utah in Maryland poleg nevarnih in nasilnih zapornikov v supermaksih zaprte tudi tiste zapornike, ki čakajo na usmrnitev, ne glede na njihovo disciplinsko kartoteko, medtem ko ima Kalifornija take zapornike zaprte v ločenih blokih v strogo varovanih zaporih, ki pa niso supermaks zapori. Določene države, vključno z Oklahomo, Indiano, Ohiom in Teksasom, v supermaks zapore zapirajo tudi duševno bolne zapornike kljub nenehnemu opozarjanju in posredovanju sodišč, naj iz takih ustanov tovrstne zapornike odstranijo in jih premestijo v ustanove, ki so primerne njihovemu bolezenskemu stanju (Shalev, 2009).

Sodišče ni vedno samo tista institucija, ki odloča, da se bo določeno osebo namestilo v supermaks zapor. Najpogosteje o tem odločajo ravno zaporski upravljalci, ki se pri sprejemanju odločitve osredotočajo na posameznikovo kazensko preteklost in vedenje med prestajanjem zaporne kazni (Riveland, 1999). Izjema je na primer *the Federal Bureau of Prisons*, ki v določenih primerih razsodi, da se posameznika namesti v federalni supermaks zapor ADX Florence. Pomembno je še dodati, da zaporski upravljalci pri sprejemanju odločitve o tem, kdo gre v supermaks, ne potrebujejo vedno trdnih dokazov, da je zapornik izkazoval deviantno vedenje, da ni upošteval pravil in drugo. Zadostuje namreč že upravljavčev sum, da je zapornik nevaren in kot tak brez dvoma predstavlja potencialno nevarnost. Kot primer lahko navedemo, da je *the California Department of Corrections and Rehabilitation* (CDCR) sprejela načelo, da se v supermaks zapore zapre vse tiste, ki sodelujejo v tolpah, čeprav ti zaporniki v zaporu niso nasilni. Podobno velja tudi za *the Wisconsin Department Of Corrections* (Narag in Pizarro, 2008).

Če zgoraj omenjeno na kratko povzamemo, lahko le rečemo, da je usoda mnogih zapornikov v rokah zaporskih upravljalcev, kajti njihova odločitev temelji zgolj na njihovi subjektivni odločitvi in presoji. Pri tem pa ne bi bilo nič spornega, če bi bili le-ti bolj strokovno usmerjeni in poučeni; problem nastane takrat, ko se v sprejete odločitve vplete razizem, predsodke in druge negativne dejavnike.

Če se nekoliko bolj osredotočimo na populacijo po zaporih, opazimo, da ima na primer ADX Florence supermaks zaprtih le nekaj »najhujših« zločincev, med katere spadajo terorist Ted John Kaczynski, poznan tudi pod imenom »Unabomber«; Ramzi Yousef in Mohammed

Salameh, ki sta sodelovala pri napadu na *World Trade Center*; terorist Terry L. Nichols, poznan tudi pod imenom »Oklahoma City bomber« in Dzhokhar A. Tsarnaev ali tako imenovani »Boston bomber«; dvojni agent Robert P. Hanssen; serijski morilec Michael Swango; Larry Hoover, glavni vodja tolpe Chicago; pedofil in kultni vodja Dwight York; Richard C. Reid, poznan tudi pod imenom »Shoe bomber«; Eric R. Rudolph ali »Olympic Park bomber« in mnogim dobro poznani vodja mehiškega mamilarskega kartela, Joaquín Guzmán, poznan pod vzdevkom "El Chapo". Skoraj vsi zgoraj naštetih so obsojeni na dosmrtno zaporno kazen, razen Dzhokhar A. Tsarnaev, ki je obsojen na smrtno kazen z injekcijo (Forsythe, 2019).

Poleg omenjenih zapornikov pa se v danem zaporu znajdejo tudi tisti, ki so bili prvotno obsojeni zaradi posedovanja prepovedanih drog ali napadov na druge osebe. Zaradi nasilnega in neprimerne vedenja v zaporu, ki je pri mnogih zapornikih odraz bolezenskega stanja, kot je shizofrenija, bipolarna motnja in podobno, so jih, da bi nad njimi zagotovili učinkovitejši nadzor, premestili v izolacijo v ADX Florence ter nekatere druge supermaks zapore (United States District Court [USDC] District of Colorado, 2015).

Koliko časa bodo zaporniki preživeli v supermaks zaporu, se razlikuje od države do države. V nekaterih državah so roki prestajanja kazni v supermaksu točno določeni, medtem ko so v večini držav nedorečeni. Dolžina prestajanja zaporne kazni je lahko odvisna tudi od ocene zapornikovega vedenja, kjer se ugotavlja, ali je zapornik še vedno nevaren za družbo, in njegovih duševnih sprememb. (Riveland, 1999). V določenih jurisdikcijah, na primer v Kaliforniji in Wisconsinu, so lahko zaporniki izpuščeni, če sodelujejo z oblastjo in tako pristojnim organom posredujejo ali zagotovijo informacije o članih tolpe in njihovih aktivnostih, vendar pogoj je, da iz svoje tolpe izstopijo (DeMaio, 2001). Zaskrbljujoč je tudi podatek NIC (1997), ki pravi, da so v dvaindvajsetih jurisdikcijah zaporniki po odsluženih zaporni kazni iz supermaksu izpuščeni direktno na prostost. Le v šestih jurisdikcijah so zaporniki pred izpustitvijo na prostost premeščeni v manj varovane zapore, kjer se udeležijo določenega stopenjskega programa, in sicer iz supermaksu v maksimalno varovan zapor, kjer zaporniki sodelujejo v skupinskih aktivnostih ali opravljajo določena dela. Na podlagi njihovega vedenja in sodelovanja zaporsko osebje nato odloči, ali so primerni za izpust na prostost in ali so primerni za manj varovani zapor.

3 Lastnosti supermaks zapora od arhitekture do vsakodnevnih rutin

Rakatsky (1991) ugotavlja, da ni neme arhitekture. Vsi arhitekti, vse stavbe pripovedujejo zgodbo z različnimi stopnjami zavesti.

To velja tudi za zaporske institucije, saj s svojo obliko odražajo tako ideologijo penologije kot tudi menedžersko taktiko, politični diskurz, ekonomske dejavnike pa tudi kulturno in socialno rahločutnost, sentimentalnost in negotovost (Hirst v Shalev 2009).

V primeru supermaks zaporov lahko zgoraj navedeno toliko bolj zaznamo, saj s svojo obliko, ki je namenjena izoliranju in nadzoru zapornikov, v veliki meri odraža realnost življenja v njem. Temeljni koncept nove generacije supermaks zaporov je tako imenovana arhitektura nadzora, ki se je kot nov koncept zaporske arhitekture pojavila v zgodnjih osemdesetih letih. Ključni pomen arhitekture je zapornikova izolacija, z njeno pomočjo pa se želi doseči maksimalni fizični nadzor nad vedenjem zapornika in nasiljem v zaporu (Shalev, 2009).

3.1 Lokacija

Ko je CDC sprejela idejo za gradnjo strogo varovanih super-maksimum zaporov, so v sam načrt vnesli tudi izbiro lokacije, ki bi zadovoljila ustrezne kriterije. Ker so z izbiro primerne lokacije želeli pretrgati vezi in komunikacijo med tolpmi in njihovimi vodji, je bilo potrebno pri tem upoštevati kraje, ki so bili dovolj odmaknjeni in skriti pred očmi javnosti. Iskali so površine, ki so se nahajale nekje na podeželju, torej daleč stran od glavnih cest in urbanega življenja. Da so bili kriteriji več kot izpolnjeni, lahko slednje vidimo na primeru *Pelican Bay State Prison* kot tudi *ADX Florence*. V obeh primerih se pomen izolacije prične že pri izbiri same lokacije (Shalev, 2009).

Z izbiro lokacije pa se ne pretrgajo zgolj vezi in komunikacija med tolpmi, kajti lokacija zapora vpliva tudi na možnost oziroma pogostost družinskih obiskov, otežuje skupinske programe, vezane na ponovno vključevanje v družbo, dostop do specialnih storitev in podobno (Moyer v Shalev 2009). Amnesty International (2014) poroča o treh zapornikih, ki

so bili iz drugih zaporov premeščeni v ADX po septembru 2001. Dejstvo je, da v šestih oziroma sedmih letih - odkar so bili sem premeščeni - niso bili deležni niti enega obiska.

V pismu za *'Solitary Watch'* je eden od zapornikov, ki v petih letih, odkar je bil premeščen v ADX Florence, ni prejel nobenega obiska, dejal, da je njegova družina zelo revna in si obiska enostavno ne more privoščiti. Navaja tudi, da je samo peščica zapornikov deležna obiskov, saj je zapor preveč odmaknjen od krajev, kjer živijo njihove družine (Rodriguez, 2012).

3.2 Zunanji dizajn

Da se zagotovi popolna izolacija zaporskega kompleksa in z njo prepreči morebiten pobeg iz zapora ter med drugim tudi nepooblaščen vstop v zapor ali morebiten vnos prepovedanih materialov, je potrebno med območjem zapora in zunanjim svetom postaviti mejo. V državnem zaporu *Pelican Bay* je meja večplastno varovana. Poleg dvojne ograje, ki je na vrhu ovita v bodečo žico z britvicami, je kompleks nadzorovan še z dvojnimi elektronskimi detekcijskimi sistemom, sistemom detekcije mikrovalov, električno žico in čuvajskimi stolpi. Da bi zmanjšali možnost pobega, so celotno zaporsko območje prekrili z gramozom, saj se ta ob hoji ali teku ugreza in hkrati ustvarja zvok, ki pritegne pozornost paznikov. Prav tako ne bomo na območju zapora našli nobenih dreves ali druge vegetacije, saj bi le-ta morebiti omejila ali zastrla pogled na okolico in tako paznikom otežila iskanje zapornika ob morebitnem pobegu (Shalev, 2009; Završnik, 2011).

3.3 Notranji dizajn

Po navedbah administratorja v Shalev (2009) so supermaks zapori, kot nam že samo ime naznani, ustvarjeni z namenom, da bi zagotovili maksimalno varnost. Pri načrtovanju zapora je varnost najvišja prioriteta, zato so z načinom gradnje, celotnim razporedom prostora in logistiko želi doseči maksimalno varnost tako za zaporniško osebje kot tudi javnost, pri tem pa ustvariti maksimalen notranji nadzor nad zaporniki.

Zapori so si v dizajnu precej podobni, pa vendar ne čisto enaki. Dejstvo je, da ni izdelan točno določen načrt, na podlagi katerega bi gradili vse supermaks zapore, vendar je potrebno izpostaviti, da brez dvoma pri gradnji tovrstnih institucij določeni načrti prevladujejo. Eden izmed najbolj priljubljenih načrtov, ki je bil uporabljen pri gradnji SMU I v Arizoni, je postal prototip, brez dvoma z nekaterimi manjšimi spremembami, za izgradnjo tako *Pelican Bay* SHU, SMU II v Arizoni kot tudi nekatere druge supermaks zapore (King, 1999; Riveland, 1999).

Če nekoliko natančneje vzamemo *Pelican Bay* SHU pod drobnogled, opazimo, da je notranji del stavbe sestavljen iz kril (krilo C in D), ki so znotraj razčlenjena na celične bloke. V krilu C je 12 celičnih blokov in v krilu D 10, v teh pa se nahajajo bivalne enote, ki štejejo nekje med 8 in 10 celic (slika 3.1). V skupnem seštevku se v obeh krilih nahaja 1056 celic. V osemdesetih odstotkih se v eni celici nahaja en zapornik, v ostalih dvajsetih odstotkih pa po dva, vendar so v teh celicah nastanjeni tisti zaporniki, ki čakajo na pogojno kazen (Shalev, 2009).

Potrebno je izpostaviti, da nadzor nad celičnim blokom izvaja en sam paznik, ki se nahaja v varnostni kontrolni sobi, oborožen s puško Ruger Mini-14 Carbine in s 37 mm plinsko puško, ki je v pripravljenosti za takojšnjo rabo, ko je to potrebno. Oblika kontrolne sobe je podobna kontrolni sobi v *Benthamovem Panopticonu*², kjer so celice razporejene okoli kontrolne sobe, v radiju 360 stopinj. Razlika med njima je v tem, da kontrolna soba v SHU omogoča le 180 stopinjski pogled nad celicami. Nadzorne (CCTV) kamere, razporejene po hodnikih in usmerjene v celice, omogočajo pazniku 24-urni vpogled v celico in v celotno dogajanje v njej. Pazniki v kontrolni sobi vsakega celičnega bloka operirajo z vrati, in sicer celic, tušev in igrišča. Upravljajo pa tudi z lučmi in dolžino tuširanja. Varnostni sistem, s katerim pazniki

² Jeremy Bentham je bil angleški filozof in družbeni teoretik, ki je sredi leta 1700 izumil mehanizem družbenega nadzora, da bi postal celovit simbol sodobne avtoritete in discipline zahodnega sveta. Izumil je namreč zaporski sistem imenovan Panopticon. Osnovno načelo zasnove Panopticon, ki jo je Bentham dokončal leta 1785, je bilo nadziranje največjega možnega števila zapornikov z najmanj stražarji in najmanjšimi možnimi stroški. Tloris zasnove je sestavljen iz osrednjega stolpa namenjenega straži, katerega v krogu 360° obdajajo celice, v katerih so zaporniki (Joukowsky Institute for Archaeology & the Ancient World, n.d.).

upravljajo, je zasnovan tako, da se v enem celičnem bloku istočasno ne morejo odpreti dvojna vrata, kar pomeni, da se dva zapornika istočasno ne moreta kar na lepem znajti izven svoje celice. Tak varnostni sistem omogoča paznikom in zaporniškemu osebju minimalen kontakt z zaporniki (King, 1999; Shalev, 2009).

Slika 3.1: Celična enota v *Pelican Bay* SHU (Detrow, 2013).

Koncept nove generacije supermaks zaporov ima daljnosežne vplive tudi pri oblikovanju bivanjskih enot, ki so sicer majhne in klavstrofobične, pa vendar v njih poteka vsakodnevna rutina zapornika. Ena bivanjska enota v SMU I in *Pelican Bay* SHU zajema osem celic, ki so razporejene v dveh nadstropjih (štiri zgoraj in štiri spodaj), vsako nadstropje ima svoj tuš, v sklopu vsake bivanjske enote pa je tudi eno igrišče. S tem konceptom ne želijo omejiti zgolj stik s pazniki, temveč tudi stike z ostalimi zaporniki, saj lahko v eni bivanjski enoti pri opravljanju dnevne rutine zapornik na svojem nadstropju bežno sreča le tri druge zapornike. Leta 1996 je pri oblikovanju SMU II na podlagi analiz dnevnih rutin v SMU I in SHU prišlo do določenih sprememb. Število celic v eni bivanjski enoti se je povečalo iz osem na deset, saj so ugotovili, da lahko kljub dvema drugima zapornikoma v bivanjski enoti pazniki povsem normalno upravljajo z zaporniki. Obenem so mnenja, da lahko vsak

zapornik izpelje svojo običajno dnevno rutino, ne da bi se pri teh aktivnostih izven celice znašla dva zapornika istočasno. V nasprotnem bi tovrstne institucije potrebovale dodatno osebje. Dizajn, uporabljen v SMU II, je ustanovi sami doprinesel velik prihranek, saj so z njegovo pomočjo lahko izločili kar štiri bivanjske enote. Nenazadnje veliko so prihranili tudi na osebju (Shalev, 2009).

Ker je med drugim cilj zaporske institucije supermaks zmanjšati privilegije, ki so jih bili pred tem zaporniki deležni v svojem običajnem okolju in normalnem svetu, v arhitekturnem načrtu prav gotovo ne bomo našli ravno širokega spektra barv. Skladno z mnenjem zaporskega arhitekta naj bi se sledilo stereotipnemu načinu razmišljanja, ki je postalo že prava pravcata filozofija, ki pravi, da so zaporske institucije po svoji naravi nekoliko temnejše in sive, kar velja tudi za supermaks. V njem lahko najdemo barve, in sicer bež ali sivo, temno modro, rjavo ali belo. Z drugimi besedami lahko rečemo, da je barvna shema takšna, odkar je barvno okolje privilegij, ki so ga zaporniki v supermaks zaporu izgubili. To pa še zdaleč ni edini privilegij, ki je zapornikom odtujen (Shalev, 2009).

Ko govorimo o varnosti, okna predstavljajo šibko točko. Zaporniku lahko omogočajo pobeg, v primeru razbitja pa lahko razbitine postanejo tudi orožje. Uporaba oken lahko med drugim omogoči interakcijo ali komunikacijo med zapornikom in zunanjim svetom, zato so v ADX Florence okna v celicah namenjena le prodoru naravne svetlobe vanjo, medtem ko jih v *Pelican Bay* SHU zaporu v celicah ne bomo našli. Ker s predpisi določeni standardi navajajo, da mora imeti zapornik v svoji celici tudi naravno svetlobo, so arhitekti našli temu primerno rešitev, in sicer ogromna okna, postavljena na strop hodnika, ki lahko omogočijo zaporniku prodor naravne svetlobe v celico. Pa vendar se lahko vprašamo, ali ta rešitev celici resnično zagotovi dovolj svetlobe? Eden izmed bivših zapornikov je dejal, da je življenje v celici podobno življenju v jami ali grajski ječi, v katero ne prodre niti žarek svetlobe (Shalev, 2009; USDC District of Colorado, 2015). Spet drugi zapornik je pri pričanju na sodišču celico v SHU enoti poistovetil s kapsulo, ki jo izstreliš v vesolje in jo tam pustiš v izolaciji (USDC Northern District of California, 1995).

Pomanjkanje naravne svetlobe v celici in monotona izbira barv odpira tudi pomembno vprašanje senzorne deprivacije. V odgovor na vprašanje: »Ali okolje, kot je supermaks

zapor, dejansko predstavlja obliko senzorne deprivacije?«, je zaporski arhitekt dejal, da imajo zaporniki dostop do naravne svetlobe, ki pride skozi strešna okna hodnika, prav tako pa je v vseh enotah dovolj barv, ki so ravno tako povezane z naravno svetlobo, zato se mu ne zdi, da bi bili zaporniki za kar koli prikrajšani. Po njegovem mnenju sodeč je tako okolje odgovor na dejstvo, da zaporniki imajo svoje pravice, nimajo pa privilegijev, zato je na njih, da spremenijo svoje vedenje (Shalev, 2009).

3.4 Celica

»Biti v majhnem prostoru, kjer lahko prehodiš le dva metra in pol, ta majhna luknja je postala moj cel svet. Postala je moja jedilnica, spalnica, prostor za branje, pisanje, rekreacijo, uriniranje in odvajanje. Živim tako rekoč v kopalnici in ta koncept je v moji glavi že deset let,«. Tako svojo celico opiše zapornik Mahmud Abouhalima, ki v H-enoti v ADX zaporu prebiva že od leta 2005 dalje (Amnesty International, 2014).

Iz danega opisa lahko razberemo, da je celica (slika 3.2) v supermaks zaporu prostor, v katerem poteka vsakodnevna rutina zapornika. V prostoru, ki po standardih *the American Correctional Association* (ACA) meri nekje med 6.5m² in 7.5m², zaporniki preživijo med 22 in 24 ur na dan, odvisno od stopnje nadzora in enote, v kateri se nahajajo (Shalev, 2009; Wener in Carter, 1990).

Slika 3.2: Celica v *General Population* enoti v *US Penitentiary, Administrative Maximum (ADX)*, levo na sliki je betonska postelja z vzmetnico, desno pa tuš (Amnesty International, 2014).

Tako v *Pelican Bay* SHU kot tudi v *ADX Florence* so celice zgrajene iz betona in prebarvane v belo barvo, saj je beton poceni in traja. Ne gre pa zanemariti, da je beton med drugim hladen in zaporniku ne zagotavlja nobenega ugodja, ki mu v primeru katerega koli zapornika, tu zaprtega, pravijo 'privilegij'. Vrata celice v *Pelican Bay* SHU so narejena iz perforiranega nerjavečega jekla, pobarvanega v temno modro ali temno rjavo barvo. Zapornik skozi ta vrata vidi le zid na nasprotni strani. V vratih je reža, skozi katero zapornik prejme hrano, zdravila in pošto, med drugim pa lahko zapornik skozi njih potisne tudi roke vse do zapestja, da ga paznik v primeru premestitve na drugo lokacijo lahko vklene, ne da bi bilo pri tem potrebno vrat odpreti. Čeprav, kot smo že omenili, sam dizajn celice predstavlja problem senzorne deprivacije, po drugi strani perforirana vrata predstavljajo senzorno preobremenitev. Kljub temu da zaporniku omogočajo pogled izven celice in

prodor naravne svetlobe vanjo, zaporniki nad njimi niso ravno navdušeni, saj slednja omogočajo vpogled vanjo, kar pomeni, da zapornik nima nikakršne zasebnosti. Perforiran sistem vrat med drugim dopušča v celico tudi hrup, smrad in preprih, kar so v sedemnajstih odstotkih celic odpravili s pleksi steklom, ki je nameščeno na perforirana vrata, da bi lahko zaznane nevarnosti odpravili. Po administratorjevih navedbah so z idejo takih vrat zagotovili maksimalen vstop naravne svetlobe iz hodnika v celico, hkrati pa paznikom omogočili boljši vpogled vanjo, kot če bi bilo v samih vratih vgrajeno okno. Za razliko od celic v *Pelican Bay* SHU so celice v ADX Florence opremljene z nerjavečimi jeklenimi vrati, ki niso perforirana in imajo poleg reže, skozi katero zaporniki dobijo hrano, vgrajeno tudi okno, ki omogoča pazniku pogled v celico. Z notranje strani celice pa so za zagotovitev dodatne varnosti postavljene še rešetke (Shalev, 2009; USDC District of Colorado, 2015).

Notranjost celice oziroma opremljenost celice se od zapora do zapora pa tudi od enote do enote znotraj zapora nekoliko razlikuje, saj kot smo že ugotovili, omenjenih zaporov niso gradili skladno z enim samim tipskim načrtom. Zagotovo pa lahko trdimo, da so arhitekti in administratorji, ki so prisostvovali pri samem oblikovanju celic, stremeli k zagotavljanju varnosti tako zapornika kot tudi zaporniškega osebja na najvišji možni stopnji. Celice v *Pelican Bay* SHU in celice v enotah ADX-a (slika 3.3) so opremljene s školjko in z umivalnikom iz nerjavečega jekla, z betonsko mizico, s stolom in s posteljo, ki jo prekriva tanka vzmetnica. Za razliko od celic v *Pelican Bay* SHU so celice v ADX-u opremljene tudi s tuši, kjer se zapornik lahko umije le trikrat tedensko, omejen pa je tudi čas tuširanja. Večina celic v ADX-u, z izjemo tistih v SHU, so opremljene tudi s televizijo, ki ponuja ogled določenih izobraževalnih vsebin, verskih, športnih in psihološko usmerjenih programov (Amnesty International, 2014; Shalev, 2009; USDC District of Colorado, 2015).

Slika 3.3: Celica v *General Population* enoti v ADX-u opremljena z betonskim stolom, mizico ter školjko in umivalnikom iz nerjavečega jekla (Amnesty International, 2014).

3.5 Dnevna rutina, aktivnosti in obiski

Zapornikova dnevna rutina tako v enotah ADX Florence ali *Pelican Bay* SHU kot tudi v mnogih drugih supermaks zaporih oziroma enotah znotraj zaporov se bistveno razlikuje od dnevne rutine zapornikov v manj varovanih zaporih. Da bi z izolacijo zapornika dosegli svoj cilj in obvladovali tveganje ter nevarnosti v zaporu, poteka velik del vsakodnevne rutine zapornika ravno v njegovi celici. Zapornik lahko svojo celico zapusti le v izjemnih primerih, in sicer za namene športnega udejstvovanja, ko se sreča s svojim odvetnikom, s katerim se mora pogovoriti, ali ko ga obišče družina. Vsakodnevna zapornikova rutina v supermaks

zaporu vključuje prehranjevanje, ki poteka v celici. Zaporniki skozi režo v vratih zjutraj ob 6h prejmejo topel zajtrk in hladen paket, ki služi kasneje za kosilo. Ob 16:00 uri prejmejo še večerjo. Zaporniki vsak dan v svojo celico prejmejo tudi pisma, ki jih pristojni organi temeljito pregledajo in preberejo, preden jih izročijo zaporniku. Izjema so pisma, prejeta s strani pravnih zagovornikov, ki so strogo zaupna. Ravno tako v svojo celico prejmejo tudi zdravila, če je le-to potrebno. Zaporniki si lahko krajšajo čas z branjem knjig ali revij, kar pa je seveda omejeno z določenim številom. V Kaliforniji, v SHU enoti, imajo lahko zaporniki v svoji celici največ pet čtiv, medtem ko imajo lahko na primer v *New Mexico Special Control Unit* zaporniki pri sebi pet svojih knjig in šest revij, dodatno pa si lahko izposodijo še tri knjige in eno revijo iz zaporske knjižnice (Shalev, 2009).

Tuširanje v *Pelican Bay* SHU zaporu poteka trikrat tedensko. Zaporniki se lahko tuširajo največ petnajst minut v celici, ki je namenjena tuširanju in se nahaja na koncu vsakega nadstropja. Da bi kar se le da omejili stike z zaporniškimi osebji, grede zaporniki sami do tušev, brez spremstva osebja, kar pa še zdaleč ne pomeni, da zapornik pri tem ni nadzorovan. Iz kontrolne sobe ga namreč opazuje paznik, ki preko komand upravlja z odpiranjem vrat, ko gre zapornik iz celice ali vanjo, kot tudi z dolžino tuširanja (Shalev, 2009). Na poti do tušev lahko zapornik sreča le tri svoje sojetnike v nadstropju, kar mu omogoči nekoliko več interakcije z ljudmi, kot zapornikom v ADX Florence, kjer imajo tuše v svojih celicah (Amnesty International, 2014; Shalev, 2009).

Rekreativni čas je v omenjenih zaporih čedalje bolj omejen. Zapornikom je rekreiranje dovoljeno štiri do petkrat tedensko, po uro ali dve na dan. Rekreacija poteka samostojno, pri tem pa zaporniki izbirajo med notranjo telovadnico, kjer imajo ponekod dovoljeno tudi eno telovadno orodje, ter rekreacijo na prostem v kovinski kletki ali v betonsko ograjenem igrišču, ki je le malo večje od zapornikove celice. Kot lahko vidimo na sliki (slika 3.4), so kletke oziroma betonsko ograjena igrišča tako majhna, da lahko zapornik v njih prehodi le nekaj korakov, zaradi visokih zidov pa lahko vidi le nebo. Možnost rekreiranja je še posebej pomembna tako za psihološko kot tudi fizično stanje zapornika, zato minimalni standardi o ravnanju z zaporniki navajajo, da mora biti zapornikom omogočena ustrezna rekreacija na

svežem zraku, vsaj eno uro na dan, če vreme to dopušča (Amnesty International, 2014; Shalev, 2009).

Slika 3.4: Kletka za rekreacijo, namenjena zapornikom v SDP (Amnesty International, 2014).

Čeprav se zapornikom zagotovi rekreacija na svežem zraku vsaj eno uro na dan, Amnesty International (2014) meni, da le-ta ni »ustrezna«, saj poteka v kletki oziroma v betonsko omejenem igrišču, kjer se zapornik komajda lahko sprehodi. Med drugim so zaskrbljeni tudi zaradi dejstva, ker se razmere v zaporu z leti zaostrejejo.

Ko so bili predstavniki Amnesty Internationala (2014) prvič na obisku v ADX zaporu leta 2001, so bile zapornikom v *General Population* enoti dovoljene aktivnosti 12 ur tedensko, potekale so sicer v manjših skupinah - do največ dvanajst zapornikov. V času športnega udejstvovanja jim je bila dovoljena tudi uporaba žog in namiznih družabnih iger. Po navedbah zaporniškega osebja so z analizo in opazovanjem zapornikov med druženjem lahko presodili tudi o tem, kdo je primeren za SDP. Skupinske aktivnosti so zaradi dveh

ločenih incidentov s smrtnim izidom dveh zapornikov štiri leta kasneje ukinili. Po mnenju pravnikov bi pazniki pri nadzoru zapornikov morali več postoriti oziroma bolj paziti, da do incidentov ne bi prišlo.

Zaporniki lahko občasno zapustijo svojo celico tudi zaradi obiska zdravnika ali zobozdravnika, obiska družne ali obiska knjižnice s pravno literaturo, kar po navedbah bivšega zapornika vedno poteka znotraj zapora. Tipični obiski zapornika, ko ga obišče družina ali prijatelji, potekajo po predhodnem dogovoru, pri tem pa je potrebna tudi odobritev zaporniškega osebja. Obiski v omenjenih enotah vedno potekajo za neprebojnim steklom, preko telefona, kar pomeni, da z zapornikom v nobenem primeru ni dovoljen fizični kontakt. Celoten proces poteka pod strogim nadzorom zaporniškega osebja, ki preko kamere spremlja dogajanje v sobi za obiske, pri tem lahko osebje pogovor, ki se odvija med zapornikom in družino, posluša in lahko po potrebi, morebiti za namene kasnejše analize, pogovor med zapornikom in obiskovalcem tudi posname. Pred obiskom zapornika gredo obiskovalci čez določen varnostni protokol, ki se ga morajo strogo držati, v nasprotnem primeru se jim lahko obisk odpove. Dolžina in pogostost obiska se od ene jurisdikcije so druge razlikuje, ravno tako se razlikujejo tudi pravila med enotami znotraj zapora (Shalev, 2009).

Pravila US Department of Justice, Federal Bureau of Prison (2014) dopuščajo pet obiskov mesečno, vsak obisk pa lahko traja do tri ure. V New Mexico so obiski omejeni na štirikrat mesečno do dve uri in pol. V Kaliforniji, v SHU, lahko zapornik prejme dvourni obisk le enkrat mesečno ob vikendih. Če obiskovalec pride iz zelo oddaljenega kraja, lahko po predhodnem dogovoru obisk traja nekoliko dlje. Kar velja v teoriji, ni vedno nujno, da slednje povsem isto velja tudi v praksi. Kot smo že pri sami lokaciji zaporov omenili, so slednji zelo oddaljeni od krajev, od koder obiskovalci običajno prihajajo. Večina zapornikov, zaprtih v *Pelican Bay State Prison*, prihaja iz Los Angelesa, od katerega je potrebno z avtom do zapora prevoziti kar 14 ur; to pa za obiskovalce ne predstavlja zgolj časovne težave, temveč tudi finančne. Po navedbah zaporniškega osebja, zadolženega za obiskovalce v zaporu, v povprečju 1000 zapornikov za vikend prejme le približno 50 obiskov. Mnogi zaporniki niso deležni nobenega obiska tudi po več let (Shalev, 2009).

Zaporniki lahko s svojimi bližnjimi komunicirajo tudi preko telefona, uporaba le-teh pa se v danih zaporih med državami razlikuje. V Kaliforniji, v SHU enoti, lahko zaporniki pokličejo bližnje ali od svojcev prejmejo klic le v nujnih primerih. Zaporniki v *the Federal Bureau of Prisons* ADX Florence lahko opravijo klic enkrat mesečno, medtem ko lahko v New Mexico supermaks zaporu zaporniki opravijo štiri telefonske klice v enem mesecu, vsak pa lahko traja do petnajst minut (Shalev, 2009).

4 Ekstremna izolacija v supermaks zaporih in nehumano ter ponižujoče ravnanje z zaporniki

V zadnjih nekaj desetletjih je ekstremna izolacija zapornikov na dolgi rok postala nepogrešljiv del kazenskega sistema v ZDA. Zapori v ZDA so sicer od nekdanj uporabljali samice oziroma ekstremno izolirane celice za zapornike, ki so kršili zaporska pravila in povzročali težave, a le kratkoročno. V primerjavi z današnjimi supermaks zapori so bili takrat kaznovani s samico za le nekaj dni, v današnjih ekstremno izoliranih celicah pa so zaporniki lahko zaprti celo več let, nekateri tudi več desetletij. To dokazuje tudi preiskava supermaks zapora *Tamms Correctional Center*, ki se nahaja v Illinoisu. Po pridobljenih podatkih je bilo ugotovljeno, da je 54 zapornikov prestajalo zaporno kazen v ekstremno izoliranih celicah več kot deset let. Veliko je tudi tistih zapornikov, ki so bili v izolaciji še dlje (American Civil Liberties Union [ACLU], n. d.).

Mnogo specialistov na področju duševnega zdravja se strinja z ugotovitvijo, da ekstremna izolacija dolgoročno slabo vpliva na psihološko stanje oseb, tudi tistih, ki se pred prihodom v zapor niso spopadale s psihološkimi problemi. Sandra Schank, psihiatrinja v državnem zaporu *Mule Creeks* v Kaliforniji, je v intervjuju za '*Human Rights Watch*' povedala, da bi bilo smiselno upoštevati standardni psihiatrični koncept, ki pravi, da če osebo postaviš v izolacijo, bo ta izgubila razsodnost. Po njenem mnenju masovno zapiranje ljudi v SHU enote v kalifornijskem supermaks zaporu predstavlja dejansko veliko težavo kalifornijskega sistema (Human Rights Watch [HRW], 2003).

Na podlagi raziskav, ki so jih vse do sedaj izpeljali številni specialisti za duševno zdravje, je bilo ugotovljeno, da izolacija na dolgi rok pri zapornikih izzove napade panike, tesnobe, povišan krvni tlak, paranojo, halucinacije, nespečnost, agresivno vedenje, nizko raven možganskega delovanja, razmišljanje o samomoru in druge težave. Če je spopadanje s tako situacijo naporno in težko že za zdravega človeka, si lahko samo mislimo, koliko težje se s tem spopadajo duševno bolni, mladoletniki in invalidi (ACLU, 2017).

4.1 Pravni vidik

V zadnjih letih so razprave okoli supermaks institucij dosegle tudi ameriško sodstvo. O pravnih vidikih obstoja in delovanja teh institucij ne razpravljajo več samo akademiki in znanstveniki, sporna vprašanja o teh institucijah so začeli proučevati tudi sodniki (Narag in Pizarro, 2008). Večina sodnih postopkov, vezanih na supermaks zapore, se osredotoča na morebitno kršenje osmega amandmaja³ in štirinajstega amandmaja ameriške ustave.

Pri sklicevanju na osmi amandma zaporniki pozivajo sodstvo, da premisli o tem, ali razmere v supermaks zaporu dejansko predstavljajo kruto in neustrezno kazen za zapornike. Ko izpostavljajo navedeno se zaporniki sklicujejo predvsem na tri bistvene kršitve, kot sledi: da je dolgotrajna izolacija zapornika del krute in nenavadne kazni, saj lahko negativno vpliva na duševno zdravje zapornika; da je uporaba sile del taktike zaposlenih; da so splošne razmere v supermaks zaporih del krute in v današnjem času dokaj nenavadne kazni. Omenjene kršitve je včasih težko dokazati, saj v ustavi ni natančno opredeljeno oziroma zavedeno, kaj vse spada pod kruto in nenavadno kazen (Narag in Pizarro, 2008).

Pri sklicevanju na štirinajsti amandma pa gre predvsem za vprašljivost v zvezi s postopki, ki so uporabljeni pri izbiri kandidatov oziroma zapornikov za premestitev v supermaks zapore. Pri tem ne gre toliko za problem v postopku, ko se zapornika premesti v tako institucijo za krajši rok, npr. do 30 dni. Postopek je lahko vprašljiv predvsem v primerih, ko gre za premestitev v supermaks na daljši rok (Narag in Pizarro, 2008).

4.2 Duševno bolni zaporniki

Obvladovanje nevarnih ali potencialno nevarnih zapornikov, da se le-te zapre v samice oziroma ekstremno izolirane celice, je v zadnjih letih postal nepogrešljiv ukrep zaporske institucije. Izolacija in senzorna deprivacija na dolgi rok lahko že pri zdravi osebi sproži

³ Osmi amandma ameriške ustave navaja, da se ne sme zahtevati prekomerne varščine in pretirane globe, ravno tako se ne sme izreči krute in neobičajne kazni (Levy, n. d.).

negativne psihološke učinke, kot so anksioznost⁴ ali tesnoba, depresija, nenadzorovana jeza, paranoja, psihoza itd. Pri osebah s predhodno diagnosticiranimi boleznimi kot je shizofrenija, bipolarna motna ali kronična depresija, izolacija na dolgi rok stanje bolezni le še drastično poslabša. Pogosto tudi do te mere, da si osebe poskušajo vzeti življenje (Fellner in Metzner, 2010).

Leta 1999 je bila v *the U.S. Department of Justice* objavljena raziskava *the Bureau of Justice Statistics* (BJS), v kateri so želeli ugotoviti odstotek duševno bolnih oseb, zaprtih v državnih in federalnih zaporih in priporih pa tudi odstotek tistih, ki prestajajo pogojno kazen v Združenih državah Amerike. Ugotovljeno je bilo, da je v državnih zaporih zaprtih 16,2 % duševno bolnih oseb, v federalnih 7 % in v priporih 16,3 %. 16 % jih je tudi med tistimi, ki prestajajo pogojno kazen (Ditton, 1999).

V supermaks zaporih je odstotek duševno bolnih oseb mnogo višji, saj so duševno bolne osebe zaradi narave svoje bolezni veliko bolj dovzetne za kršenje zaporskih pravil. Po poročanjih zaporniškega osebja je v *Wabash Valley Correctional Facility* v Indijani na oddelku SHU zaprtih kar polovica duševno bolnih oseb in kljub strogemu nadzoru so si najmanj štirje zaporniki odvzeli življenje. Eden se je obesil, drugi se je zažgal v svoji celici, tretji si je prerezal vrat in zapestja, četrti pa je pogoltnil krpo za obraz in se zadušil (ACLU, n.d.).

Da ekstremna izolacija in senzorna deprivacija pri duševno bolnih osebah izzove ekstremna vedenja, dokazuje tudi izkušnja zapornika s shizofrenijo, ki je kazen prestajal v *Wisconsin Secure Program Facility* v Boscobelu, ki velja za eno izmed najbolj varovanih ustanov v državi Wisconsin. Zapornik v poročilu navaja, da že od petega leta starosti dalje sliši glasove. Leta 1991 so psihiatri v instituciji za duševno zdravje Mendota poleg shizofrenije ugotovili, da oseba trpi tudi za depresijo in psihozo. Zapornik si je med prestajanjem zaporne kazni večkrat poskušal vzeti življenje. Leta 1992 se je med prestajanjem zaporne kazni v zaporu v Kolumbiji v svoji celici zažgal in po telesu povzročil hude opekline, leto kasneje pa si je z

⁴Anksioznost ali tesnoba je motnja, ki lahko resno ogrozi zdravje in kakovost življenja. Simptomi, ki se pojavljajo pri anksioznosti, so: glavobol, bolečine v prsih, napetost mišic vratu in hrbta, motnje spanja, kronična izčrpanost, otopele okončine in drugi psihosomatski simptomi (Inštitut za psihoterapijo in družinsko svetovanje, n. d.)

britvico rezal zapestja. Zaradi poskusa samomora so ga poslali na zdravljenje, od koder se je že po enem mesecu ponovno vrnil nazaj v zapor, kjer je leta 1994 ubil dva druga zapornika. Med letoma 1995 in 2000 je zapornik prestajal kazen v zaporu v Koloradu, kjer je aktivno prisostvoval tako pri izobraževalnih kot psihoterapevtskih programih, omogočeno pa mu je bilo tudi delati. Zapornik je lahko dostopal tudi do video in avdio posnetkov, ki so ga sproščali in med drugim zatrli glasove v njegovi glavi. Iz zaporske dokumentacije je razvidno, da je bil zapornik voljan delati, bil je tudi prijazen, prijeten in ustrežljiv. Dnevno se je lahko srečeval tudi z ostalimi zaporniki na igrišču. V petih letih je bil v sistemu le dvakrat zabeležen zaradi manjšega prekrška in kar je izrednega pomena v tem času ni niti enkrat poskusil storiti samomora. Leta 2000 so zapornika ponovno premestili v *Wisconsin Secure Program Facility*, kjer se je zaradi ekstremne izolacije ponovno izrazil bolezensko stanje. V upanju, da bi zatrl glasove v svoji glavi, se je predoziral z antidepresivi, z britvico se je porezal po glavi in zapestju in pogosto je udarjal z glavo v steno. Kot odgovor na svoje dejanje je svojemu psihiatru dejal, da bi želel razbiti glavo na pol, da gredo iz nje vsi glasovi (USDC Western District of Wisconsin, 2005).

Ustrezna zdravniška pomoč ni bila zagotovljena niti določenim zapornikom v ADX Florence, kar dokazuje civilna tožba štirinajstih zapornikov, ki v svojih izjavah navajajo mnoge sistemske nepravilnosti. Eden izmed njih je g. Cunningham, ki kljub predhodno diagnosticirani paranoidni shizofreniji med prestajanjem kazni v ADX zaporu med letoma 2001 in 2013 ni prejemal nobene ustrezne terapije oziroma zdravil. Zanj je zaprosil kar osemkrat in vsakič je bila njegova prošnja zavrnjena. V času, ko g. Cunningham ni prejemal zdravil, se je njegovo zdravje drastično poslabšalo. Postal je agresiven do osebja in ni želel iz svoje celice, ko je bilo to potrebno. Med letoma 2002 in 2007 je prestajal kazen v izolaciji v *Control Unit*, kjer ga je zaporniško osebje - po navedbah iz zapisa - večkrat napadlo. Pogosto je bil tudi priklenjen na posteljo, tudi po več dni zaporedoma (USDC District of Colorado, 2015).

Nasilno vedenje posameznika je lahko pogosto odraz zlorab v otroštvu, kar dokazuje primer zapornika g. Currence. Zapornik je svoje otroštvo preživel v družini, kjer se je že kot otrok vsakodnevno srečeval z drogo, prostitucijo in nasiljem. Pri šestih letih je bil poslan v rejništvo, kjer se je nasilje nadaljevalo. Pri desetih letih je bil prvič aretiran in odpeljan na

zdravljenje, kjer so mu v psihiatrični kliniki diagnosticirali sidrom ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) ali hiperaktivnost. Trpel je tudi za depresijo in pri trinajstih letih prvič poskusil storiti samomor. Leta 2000 so ga prijeli zaradi posedovanja kokaina, za kar so ga obsodili na trinajst let zapor. Kljub predhodno diagnosticiranim boleznim, čemur so kasneje dodali še bipolarno motnjo, posttravmatski sindrom in Borderline osebnostno motnjo, so ga psihiatri ocenili kot primerneza za sojenje in prestajanje kazni v zaporu. Kljub jemanju raznih antidepressivov je zapornik med prestajanjem kazni, kjer je večino časa preživel v izolaciji, velikokrat poskusil storiti samomor: enkrat se je predoziral s tabletami in enkrat se je poskusil obesiti. Zapornik v tožbi navaja, da mu psihiatrična pomoč ni bila vedno zagotovljena, ko je zanj zaprosil. Zaradi nasilnega vedenja so mu pogosto odvzeli možnost branja knjig in gledanja televizije (USDC District of Colorado, 2015).

4.3 Mladoletniki v ekstremno izoliranih celicah

»Biti v sobi več kot 21 ur na dan, je kot nočna mora, želel bi kričati, pa ne moreš. Želiš si pretegniti noge, prehoditi več kot le nekaj korakov. Počutiš se ujetega. Življenje postane popačeno. Tuširaš se, ješ, spiš in opravljaš veliko potrebo v isti, majhni sobici. V istem majhnem umivalniku se umivaš, potešiš svojo žejo, umivaš roke, po tem ko si opravil potrebo, in pogreješ hladno večerjo v vrečki. Razvil sem tehniko preživetja. Ohranil sem košček človečnosti v sebi, kar mi noben paznik ne more vzeti ... tukaj ni druge priložnosti.« Tako je svojo izkušnjo opisal Lino Silva, ki je bil kot otrok zaprt v ekstremno izolirani celici (ACLU, 2013).

V ZDA na zvezni in državni ravni ni ustavnih ali zakonskih določb, ki bi državam prepovedale obravnavo mladoletnih oseb, in sicer osebam, starim med šestnajstim in osemnajstim letom starosti, kot odrasle v kazensko-pravosodnem sistemu, kar pomeni, da se lahko mladoletnike kaznuje kot odrasle in posledično tudi zapre v zapore za odrasle. Temu sledi dejstvo, da je vsakodnevno več kot 5000 mladoletnikov zaprtih v zaporih za odrasle, kar dokazuje statistična raziskava BJS, opravljena med letoma 2000 in 2012. Kljub temu da število z leti upada – sredi leta 2000 je bilo dnevno zaprtih približno 6126 mladoletnikov,

sredi leta 2012 pa približno 4600 - so številke še vedno precej zaskrbljujoče (Minton, 2013; United Nations Human Rights Office of the High Commissioner [OHCHR], 2014).

Mednarodno pravo določa, da imajo mladoletniki, ki se znajdejo v situaciji, ko gre za kršitev zakonov, pravico do posebne obravnave. Navsezadnje gre za mladoletnike, ki z ustrezno obravnavo lahko spremenijo svoje vedenje na boljše. Zavedajo se, da lahko kaznovanje z zaporom za odrasle v času njihovega razvoja pusti hude posledice. Mnoge raziskave so namreč pokazale, da se možgani pri normalno zdravi osebi razvijajo nekje do petindvajsetega leta starosti. Pri osebi, ki je v času tega razvoja zaprta v zaporu in ji ni nudena ustrezna obravnava, pa se lahko zaradi vpliva zapora razvoj upočasni ali povzroči trajne negativne posledice na možganih (OHCHR, 2014).

K temu je pomembno še dodati, da z zapiranjem in obravnavanjem mladoletnikov kot odrasle osebe države kršijo konvencijo o prepovedi mučenja in nehumanega ravnanja z ljudmi, saj so mladoletniki - po obravnavi v sistemu za odrasle - veliko bolj izpostavljeni fizičnim in spolnim zlorabam, samomorom in kazenskim sankcijam, kot je ekstremna izolacija, za razliko od mladoletnikov, ki jih obravnavajo v mladoletniških kazenskih ustanovah (OHCHR, 2014).

Ker smo ponovno omenili ekstremno izolacijo, naj izpostavimo, da kljub temu da mednarodno pravo prepoveduje zapiranje mladoletnikov v ekstremno izolacijo, so mladoletniki v zaporih za odrasle mnogo bolj izpostavljeni samicam kot odrasli. Zaradi procesa odraščanja se mladoletniki težko prilagodijo zaporskemu sistemu, kar pogosto izzove agresivno vedenje. Temu sledi, da zaporsko osebje oziroma pazniki v zaporih za odrasle niso primerno usposobljeni in naučeni, kako ravnati s problematičnimi mladoletniki, zato so ti pogosto sankcionirani s samico, ki lahko traja nekaj dni, tednov ali mesecev (HRW in ACLU, 2012; OHCHR, 2014).

Raziskave so pokazale, da ekstremno izolirano okolje na otrocih in mladoletnikih pušča negativne psihološke posledice, ki se odražajo v obliki nenadzorovane jeze, tesnobe, halucinacij, preobčutljivosti, depresije, izgube apetita in telesne teže ter glavobolov že po sedmih dneh, s čimer se v primerjavi z odraslimi otroci oziroma mladoletniki precej težje soočajo. Negativne posledice se odražajo tudi pri telesnem razvoju, saj so mladostnikom

pogosto onemogočene normalne zunanje aktivnosti, kot je npr. tek, igra z žogo, plezanje itd., ki krepijo telo in pomagajo pri ustreznem razvoju. Pod vprašajem je tudi kognitivni razvoj mladoletnikov, saj jim je dostop do knjig, možnost pisanja, izobraževanja in pogovora z najdražjimi redko dostopen (ACLU, 2013).

Ekstremna izolacija ima še posebej negativen vpliv na otroke in mladostnike, ki so v obdobju odraščanja doživeli travmo ali bili deležni zlorabe, kot tudi na mladostnike s posebnimi potrebami. Taki bi se morali pogosto udeleževati psiholoških pogovorov, rehabilitacijskih in drugih programov, vse to pa jim je v zaporih zelo redko dostopno. Neustrezna obravnava mladostnikov in kazensko zapiranje v samice pogosto vodi do poskusov samomora (ACLU, 2013; National Council on Disability [NCD], 2003).

Negativni učinki izolacije so lahko prisotni pri zapornikih tudi po izpustu iz zapora, kar dokazuje zgodba Afroameričana Kaliefa Browderja. Kaliefa so leta 2010, ko je bil star šestnajst let, priprli zaradi domnevne kraje, ki jo je ves čas zanikal. Kar tri leta je čakal na sojenje v *Rikers Island* zaporu, od katerih je ker dve leti preživel v izolaciji. Že v priporu je večkrat poskusil storiti samomor, a neuspešno. Leta 2013 so ga izpustili iz pripora, saj mu domnevnega kaznivega dejanja niso nikoli dokazali. Po izpustu je njegovo psihološko stanje precej nihalo, postal je paranoičen in agresiven, večkrat je tudi neuspešno poskušal storiti samomor, zaradi česar je bil hospitaliziran na psihiatričnem oddelku. Leto po izpustu iz pripora se je z njim spoznala tudi novinarka Jennifer Gonnerman. Kalief ji je večkrat pripovedoval zgodbe o tem, da je bil v zaporu pogosto pretepen s strani paznikov in ostalih jetnikov. Čeprav se je zdelo, da se njegovo psihološko stanje po izpustu iz pripora počasi izboljšuje, temu v realnosti ni bilo tako. Leta 2015 si je tako dokončno vzjel življenje (Gonnerman, 2015).

4.4 Invalidi v ekstremno izoliranih celicah

Poleg duševno bolnih in mladoletnih zapornikov se v ekstremno izoliranih celicah v zaporih po Ameriki znajdejo tudi telesno omejene ali invalidne osebe. Nekateri so gluhi ali naglušni,

slepi in slabovidni, paraplegiki, osebe brez rok ali nog in podobno. Zaprti v celicah več kot 22 ur na dan zaporniki le redko prejmejo ustrezno nego in pomoč (ACLU, 2017).

Vzrokov, zaradi katerih se invalidi znajdejo v izolaciji, je več (ACLU, 2017):

- Najpogosteje so osebe premeščene v izolacijo zaradi potencialne grožnje za zaporsko osebje ali splošno varnost v zaporu. V takih primerih je lahko premestitev kratkotrajna, in sicer dokler poteka preiskava ali dokler za zapornika ne najdejo primerne nastanitve. V določenih primerih, predvsem pa kadar gre za sum, da je zapornik pripadnik določene tople, se lahko zapornika osami tudi za nedoločen čas.
- Nekateri zaporniki so premeščeni v samice z namenom, da bi se jih zavarovalo, saj so kot ranljivejši del populacije pogosto tarča napadov in groženj ostalih zapornikov. Pri tem pa je potrebno poudariti, da so enote namenjene varovanim zapornikom enake kot enote namenjene tistim, ki kršijo zaporska pravila, kar pomeni, da se lahko v isti izolirani enoti znajdejo tako tisti, ki so ogrozili določenega zapornika, kot tudi tisti, ki so bili ogroženi.
- Izolacija je lahko odrejena tudi iz zdravstvenih razlogov, če ima zapornik določeno bolezen, ki bi se lahko prenesla tudi na druge osebe, ali če zapornik izkazuje samomorilska nagnjenja.
- Zapornik je lahko premeščen v izolacijo tudi zaradi kršenja zaporskih pravil, in sicer zaradi morebitnih izgrediv, pretefov ali poskusa pobega. Pogosto so kršitve zaporskih pravil povezane ravno z zapornikovim bolezenskim stanjem. Tako npr. gluhi in naglušni pogosto ne slišijo in ne razumejo ustno izrečenih ukazov ali pa si le-te interpretirajo narobe, zaradi česar lahko ravnajo narobe.
- Eden izmed najbolj absurdnih vzrokov, zaradi katerih se invalidi znajdejo v samicah, je pomankanje ustreznega prostora zanje. Določeni zaporniki so namreč premeščeni v samice zgolj zato, ker zaporsko osebje v prenatrpanih zaporih zanje ne najde ustrezne celice. Po njihovem mnenju je samica ustrezna začasna rešitev, s katero lahko zavarujejo tako osebje kot zapornika, dokler zaporniku ne najdejo ustrezne namestitve.

Zaradi omejenosti invalidi pri opravljanju vsakodnevne rutine pogosto potrebujejo ustrezno individualno nego in pomoč, ki pa jim jo zaporske institucije zagotovijo zelo redko, če jo sploh kadar koli ponudijo. S to problematiko se je začela ukvarjati organizacija ACLU, ki je na podlagi izpovedi zapornikov prepoznala mnogo kršitev na tem področju, ki pa so v določenih primerih dosegli tudi sodstvo (ACLU, 2017).

Ugotovili smo že, da ima dolgotrajna izolacija tako na zdravih kot tudi duševno bolnih osebah ter mladoletnikih s psihološkega vidika mnoge negativne učinke, kar povsem isto velja tudi za invalidne osebe. Zaradi omejenega dostopa do specialistov na področju duševnega zdravja so invalidi zelo redko deležni psiholoških terapij, ki pa bi jih kot ranljivejši del populacije še kako potrebovali. Mnogi invalidi se že v osnovi težko spopadajo z bolezenskim stanjem, kar pa je v izolaciji na dolgi rok mnogo težje (ACLU, 2017).

Poleg negativnih psiholoških učinkov izolacije obstajajo tudi dokazi, da je praksa škodljiva tudi za fizično stanje zapornika. Zaradi arhitekturne zasnove in dizajna celic v velikosti le nekaj kvadratnih metrov invalidi z invalidskimi vozički zelo težko upravljajo, saj so vozički pogosto preveliki glede na velikost celice (ACLU, 2017). Z omenjeno situacijo se je soočil tudi paraplegik Tony Goodman, ki v tožbi proti državnemu zaporu Georga navaja kršitev osmega amandmaja ameriške ustave in kršitev drugega člena iz zakona *the Americans with Disabilities Act (ADA)*⁵. Zapornik v tožbi navaja, da v svoji celici, kjer je preživel od 23 do 24 ur na dan, ni mogel niti obrniti svojega invalidskega vozička. Zaradi odklonjene pomoči zaporskega osebja je sam večkrat poskušal dostopati do stranišča in tušev, a se je pri tem nekajkrat poškodoval. Prisiljen je bil sedeti v lastnih izločkih, saj mu osebje ni želelo pomagati pri dostopu do stranišča, ravno tako mu niso želeli pomagati pri čiščenju izločkov. V tožbi navaja tudi onemogočen dostop do fizioterapije in zdravstvene nege (Supreme Court of the United States, 2006). V podobni situaciji se je znašel tudi g. Onofre Seranno,

⁵ The Americans with Disabilities Act (ADA) je zakon o ameriških invalidih, ki je stopil v veljavo leta 1990. ADA je zakon o državljskih pravicah, ki prepoveduje diskriminacijo invalidov na vseh področjih javnega življenja, vključno z delovnimi mesti, šolami, javnimi prevozi in na vseh javnih in zasebnih mestih, namenjenih širši javnosti. Namen zakona je invalidom zagotoviti enake pravice in možnosti, kot jih imajo vsi ostali. Zakon je razdeljen na pet naslovov ali členov, ki se nanašajo na različna področja javnega življenja. Prvi člen se nanaša na zaposlovanje, drugi člen na javne storitve: državna in lokalna uprava, tretji na javne namestitve in storitve, ki jih upravljajo zasebne organizacije, četrti na telekomunikacijo in peti na razne določbe (ADA National Network, 2017).

temnopolti zapornik, ki je delno paraliziran, zaradi česar potrebuje invalidski voziček. Zapornik g. Seranno, ki je kazen prestajal v enem izmed kalifornijskih zaporov, je bil zaradi disciplinskega postopka premeščen v SHU enoto, ki ni bila primerna za invalide z invalidskimi vozički. Ob vstopu v enoto so zaporniku invalidski voziček odvzeli, zaradi česar se je bil primoran plaziti do svoje postelje in se sam s tal dvigovati na straniščno školjko. Izogibal se je tudi tuširanju, saj mu osebje ni dodelilo stola za tuširanje, na katerega bi se lahko usedel. V tožbi tudi navaja, da so bile celice polne ščurkov in drugih insektov (United States Court of Appeals Ninth Circuit, 2003).

V nekaterih primerih so invalidski vozički, palice ali hodulje zapornikom odvzete iz preventivnih varnostnih razlogov, saj bi po mnenju zaporskega osebja zaporniki iz njih lahko naredili orožje, s katerim bi lahko škodovali tako sebi kot tudi ostalim. Taki varnostni ukrepi mnogim zapornikom, ki so odvisni od omenjenih pripomočkov, popolnoma onemogočijo gibanje v celici, zaradi česar so se primorani plaziti in jesti na tleh (ACLU, 2017).

Zaradi stroge zaporske politike imajo zaporniki pogosto omejen dostop do higienskih pripomočkov in zdravil, zaradi česar se mnogo težje soočajo s svojo boleznijo in jo obvladujejo. Mnogi zaporniki zaradi svoje bolezni vsakodnevno potrebujejo pripomočke, in sicer: kompresijske nogavice, kateter, vrečko za kolostomijo ter higiensko milo in razkužila za higienično rokovanje z vrečko za kolostomijo ter drugo, dostop do številnih pripomočkov in produktov pa jim je pogosto onemogočen. Ko so pripomočki zapornikom dosegljivi, pa številni niso vedno sterilni ali pa preprosto niso neprimerni za uporabo (ACLU, 2017).

Kot vemo, je gibanje zelo pomembno za človekovo tako fizično kot tudi duševno zdravje. Odsotnost le-tega lahko privede do raznih srčnih in žilnih bolezni, povišanega tlaka, odpovedi srca ali ledvic, oslabiljenosti mišične mase, osteoartritisa in mnogih drugih bolezni. Zaradi omejenega gibanja v zaporu in toliko bolj omejenega dostopa do fizičnih aktivnosti so invalidi pogosto prikrajšani za telovadbo, ki bi jo za ohranjanje zdravja še kako potrebovali. Mnogi telesno prizadeti zaporniki vsakodnevno vadbo nujno potrebujejo, saj pomanjkanje le-te lahko vodi do mišične atrofije, razjed na koži in mnogih drugih težav (ACLU, 2017). Z dano situacijo se je soočil tudi tožnik g. Lawson, paraplegik, paraliziran od prsi navzdol. Zapornik je bil zaradi pritožb sojetnikov nad njegovim smradom kmalu po

prihodu v zapor premeščen v izolacijo. V celici, ki ni bila ustrezno opremljena za invalide, je g. Lawson večkrat padel na tla in tam obležal za določen čas, dokler ga osebje ni prišlo pogledat. Zaradi neustrezne nege je zapornik dobil razjede na koži, do katerih pride, če oseba preveč časa leži in se ne giblje, še posebej v umazanih oblačilih. Ker zaporsko osebje ni upoštevalo zdravnikovih navodil, da je zapornika potrebno redno preoblačiti, umivati in mu pomagati, se gibati, se je stanje na koži le še slabšalo. Zaradi hudih razjed je moral na operacijo, kjer so mu odstranili precej mrtvega tkiva. Zaradi navedenega se zapornik sooča s hudimi kroničnimi bolečinami. Leta 1995 je g. Lawson vložil tožbo, v kateri navaja kršitev osmega amandmaja, saj mu med prestajanjem zaporne kazni ni bila nudena ustrezna zdravstvena nega in pomoč. V tožbi je sodnik razsodil g. Lawsonu v prid (United States Court of Appeals Fifth Circuit, 2002). Poleg vsakodnevne telovadbe je zapornikom v izolaciji omejen ali onemogočen tudi dostop do fizioterapije, ki jo invalidi nujno potrebujejo, da lahko ohranijo ali izboljšajo svoje zdravje. Med te spadajo predvsem paraplegiki, osebe brez okončin ter osebe, ki so preživele srčno kap ali infarkt in imajo paralizirano levo ali desno polovico telesa. Odsotnost fizioterapije lahko vodi do oslABLjenosti mišic, kar se lahko konča tudi s smrtjo (ACLU, 2017).

Z mnogimi kršitvami se soočajo tudi gluhi in naglušni, slepi in slabovidni, nemi in osebe, ki imajo govorne težave. Za mnoge gluhe in naglušne osebe je ameriški znakovni jezik primarni jezik, ki ga poznajo le redki, zato morajo pri komunikaciji med zaporniki in zaporskim osebjem prisostvovati tudi ustrezno usposobljeni interpretatorji znakovnega jezika, ki pa zapornikom niso vedno dosegljivi. Redko dostopni pa so zapornikom tudi slušni aparati, ki predvsem naglušnim pomagajo pri tem, da bolje slišijo. Zaradi vsega zgoraj navedenega prihaja med zaporniki in zaporskim osebjem pogosto do nesporazumov, zaradi katerih so zaporniki kaznovani s samico. Zgodilo se je že, da je bil naglušni zapornik kaznovan s samico za dva tedna, ker ni upošteval paznikovega ustnega navodila, ki mu je bil izrečen za hrbtom. Šele kasneje, ko je bil zaporniku dodeljen interpretator znakovnega jezika, je paznik ugotovil, da je bil v zmoti. Slepi in slabovidni se pri komunikaciji lahko zanašajo zgolj na sluh in govor. Zaradi omejene interakcije med zaporniki in zaporniškimi osebjem ter omejenim dostopom do avdio posnetkov, radia in knjig z Braillovo pisavo se ti zaporniki pogosto znajdejo v hujši samoti kot zdravi zaporniki, ki si čas lahko krajšajo z

branjem knjig ali gledanjem televizije. Določeni zaporniki navajajo tudi slabšanje vida med prestajanjem zaporne kazni v izolaciji (ACLU, 2017). Stromberg (2014) v svojem članku omenja bivšega zapornika g. Kinga, ki je trdil, da se je njegov vid med prestajanjem kazni v izolaciji poslabšal do te mere, da je skoraj oslepel. Šele po izpustu iz zapora se je njegov vid postopno izboljševal.

5 Zaključek

5.1 Verifikacija hipotez

S pomočjo dane diplomske naloge smo preverjali tri hipoteze. Prva se je glasila: »Ekstremna izolacija in deprivacija v supermaks zaporih, ki potekata na dolgi rok, puščata dolgotrajne duševne in druge škodljive posledice na zapornikih.« To hipotezo lahko potrdimo. Kot vemo, je človek socialno bitje, ki se s pomočjo družbe razvija tako umsko kot tudi duševno in če človeka postavimo v izolacijo, v celico, ki je velika le nekaj kvadratnih metrov, in mu na ta način odvzamemo možnost izražanja, komuniciranja in učenja, ta proces upočasnimo, če ne celo ustavimo. Mnogo specialistov na področju duševnega zdravja se strinja z oceno, da ekstremna izolacija, ki poteka na dolgi rok, slabo vpliva na razvoj in psihološko stanje zapornika, lahko izzove tudi mnoge škodljive posledice, ki so lahko trajne in usodne. Ugotovljeno je bilo, da dolgoročna izolacija zapornikov izzove povišan krvni tlak, tesnoba, anksioznost, halucinacije, paranojo, nespečnost, nizko raven možganskega delovanja, razmišljanje o samomoru in drugo. Mnogi zaporniki si iz obupa po telesu zadajajo usodne rane, tolčejo z glavo v zid ali požirajo ostre predmete. Večina si na tak način poskuša odvzeti življenje, določeni pa želijo občutiti le bolečino, ki jim da vedeti, da so še živi. Posledice ekstremne izolacije pa se ne kažejo zgolj in samo v zaporu. Določeni zaporniki se tudi po izpustu iz zapora soočajo z negativnimi učinki izolacije, kar nam dokazuje tudi zgodba Kaliefa, ki je po izpustu iz pripora, v katerem je kar dve leti preživel v izolaciji, doma storil samomor.

Druga hipoteza, ki smo si jo postavili, se glasi: »supermaks zapori so namenjeni le najhujšim zločincem, in sicer teroristom, množičnim in serijskim morilcem ter vodjem tolpa.« To hipotezo lahko ovržemo. V supermaks zaporih, predvsem v federalnem zaporu ADX Florence, so res zaprti teroristi, množični in serijski morilci ter vodje tolpa, torej tisti, ki naj bi jim bil v teoriji supermaks zapor tudi namenjen. Kar pa velja v teoriji, ne velja vedno v praksi. Iz poročil in navedb organizacij sodb in izpovedi oseb, ki so kazni prestajale ali jo še vedno prestajajo v supermaks zaporih, je razvidno, da večina zaprtih primarno ni bila obsojena zaradi težkih zločinov. Mnogi zaporniki se v supermaks zaporih v ekstremni izolaciji znajdejo predvsem zaradi kršenja zaporskih pravil, med prestajanjem zaporne kazni

v manj varovanih zaporih. Določeni posamezniki v supermaksu pristanejo zgolj zato, ker predstavljajo potencialno grožnjo za zaporsko osebje ali ostale jetnike, če tudi zaporskih pravil še niso kršili. Dejstvo je, da je pri izbiri o tem, kdo bo pristal v supermaksu, predvsem pa v ekstremni izolaciji, »nevaren« kot pojem preveč vseobsežen, zaradi česar lahko v dani vrsti zapora pristane skoraj vsak, in sicer ne glede na težo in vrsto primarno storjenega zločina.

Tretja hipoteza se glasi: »V ekstremno izoliranih celicah v supermaks zaporih so zaprti tudi duševno bolni zaporniki, mladoletniki in telesno oziroma fizično omejeni zaporniki.« To hipotezo lahko potrdimo. Četudi je tukaj govora o treh ranljivejših skupinah, za katere je ne glede na težo kaznivega dejanja nujno potrebna ustrezna in primerna obravnava, so ravno dane tri skupne najbolj dovzetne za pristonek v supermaks zaporu, in sicer v samici. Vse tri skupine se namreč zaradi neustrezne obravnave pogosto znajdejo v konfliktu, za kar so posledično kaznovani s samico. Tako se na primer pri duševno bolnih bolezensko stanje pogosto odraža v obliki nenadzorovane jeze ali besa, kar vodi v spore z ostalimi jetniki ali pazniki. V sporu se zaradi telesne oziroma fizične omejenosti znajdejo tudi invalidi, poleg tega mnogim gluhim ali naglušnim v zaporu velikokrat ni dodeljen interpretator znakovnega jezika, zaradi česar prihaja do motenj v komunikaciji med zaporniki in pazniki. Ker v ZDA na zvezni in državni ravni ni ustavnih ali zakonskih določb, ki bi državam prepovedale obravnavo mladoletnih oseb kot odrasle v kazenskem pravosodnem sistemu, se jih lahko kaznuje kot odrasle in zapre v zapore za odrasle. Kljub temu da mednarodno pravo določa, da imajo mladoletniki, ki se znajdejo v situaciji, ki predstavlja dejansko kršitev zakonov, pravico do posebne obravnave in če bi se upoštevalo dejstvo, da zakon izrecno prepoveduje zapiranje mladoletnikov v ekstremno izolacijo, so slednji v zaporih za odrasle mnogo bolj izpostavljeni samicam kot odrasli. Vsi vemo, da so najstniki v procesu odraščanja precej uporniški, svojeglavi in trmasti, zato se tudi zaporskemu sistemu prilagodijo veliko težje kot odrasli, kar pa pogosto izzove agresivno vedenje.

5.2 Sklep

Ljudje smo socialna bitja in kot taka potrebujemo komunikacijo, da lahko preživimo, se razvijamo, učimo in napredujemo. V trenutku, ko postavimo osebo v izolacijo, ji te dejavnike onemogočimo in na tak način poskrbimo, da oseba ne more nadaljevati z osebnim, duševnim in kognitivnim napredovanjem. Lahko ostane na isti razvojni ravni, lahko pa tudi nazaduje. Ko govorimo o supermaks zaporih, ne gre toliko za fizično mučenje, čeprav tudi to ni izključeno, temveč za psihološko mučenje. Mnogi so razvili sistem preživetja, ki je v določenih primerih naravnost absurden. Ko postane majhen hrošč v celici tvoj prijatelj, s katerim se pogovarjaš in ga hraniš, potem se je potrebno resno zamisliti nad tem, kam ta sistem vodi.

Kljub temu da se je leta 1900 praksa zapiranja zapornikov v samice na dolgi rok izkazala za neetično, neučinkovito in nadvse drago, je slednja v zadnjih desetletjih postala nepogrešljiv del kazenskega sistema v ZDA. Včasih so se s to problematiko ukvarjali le akademiki in znanstveniki, danes se o tem razpravlja tudi na sodiščih. Kot smo že v sami diplomski nalogi ugotovili, problem ekstremne izolacije in deprivacije v supermaks zaporih zajema več segmentov na različnih področjih. Čeprav so bili sodobni supermaks zapori prvotno ustanovljeni za »najhujše« zločince, in sicer teroriste, množične in serijske morilce, posiljevalce in druge, smo ugotovili, da danes temu ni več tako. V ekstremno izoliranih celicah se znajdejo tudi duševno bolni, invalidi in mladoletniki, torej tisti ranljivi, ki se zaradi narave svoje bolezni (duševno bolni in invalidi) ali zgolj procesa odraščanja (mladoletniki) pogosto znajdejo v konfliktu, na katerega se zaporski upravljavci odzovejo napačno, lahko bi rekli celo neuko. Namreč o temu, kdo bo dejansko zaprt v supermaks zaporih, sodišče odloča le v redkih primerih. Taka izjema je na primer federalni zapor ADX, najpogosteje pa je zapornikova usoda prepuščena zaporskim upravljavcem in njihovi subjektivni presoji o tem, ali si primeren za supermaks zapor ali ne, koliko časa boš preživel v samci: le nekaj dni, tednov, mesecev, let ali celo desetletja. Mnogokrat sprejete odločitve temeljijo na rasizmu in drugih osebnih interesih, pogosto pa so odraz nezadostnega znanja o tem, kako in na kakšen način ravnati v določenih situacijah.

Ker kazenska zakonodaja postaja z leti strožja, tudi razmere v supermaks zaporih postajajo čedalje bolj nehumane in neznosne. Mnoge organizacije so na tem področju zaznale precej kršitev človekovih pravic ter nehumano in ponižujoče se ravnanje z zaporniki, zato delajo na tem, da bi o razmerah in težavah, ki pestijo zapornike, ozavestili čim večje število ljudi, saj ne gre zanemariti dejstva, da bi se morali vsi Američani z dano težavo temu primerno soočiti in s skupnimi močmi pomagati k njeni dokončni rešitvi. Ko govorimo o supermaks zaporu, mnogi namreč mislijo, da so tam zaprti le tisti najhujši, obsojeni na dosmrtno kazni, a se motijo. Večina zapornikov, ki kazen prestaja v supermaks zaporih, slej kot prej svojo kazen tudi odsluži in nekega dne pridejo na prostost. Šele takrat se za mnoge težave šele začnejo. V nekaterih državah morajo zaporniki pred izpustom na prostost skozi določene stopenjske programe, ki vključujejo tudi resocializacijo. Ponekod so zaporniki iz samice, v kateri preživijo tudi po desetletja, izpuščeni naravnost na prostost. Ko je nekaj kvadratnih metrov, nekaj knjig in peščica besed desetletja cel tvoj svet, se realni svet izven zaporniških zidov zdi vesolje, v katerem se mnogi hitro izgubijo in kmalu zaidejo na stara pota, ki jih privedejo do povratništva. Tako se njihov »začarani« krog nadaljuje. Za uspešno reševanje problemov na tem področju bi bilo učinkoviteje poskrbeti za preventivo. V prvi vrsti bi bilo potrebno delati na tem, da stopnja kriminala upade. Temeljiteje bi bilo potrebno analizirati dejavnike, ki vplivajo na rast in stopnjo kriminalitete in jih - kolikor se da - odpraviti. Z upadom kriminalitete, bi se odpravil tudi problem prenatrpanosti v zaporih, posledično pa bi bilo v zaporih tudi manj kršitev. In nenazadnje bi se zaporsko osebje tako lahko bolj posvetilo zapornikom, njihovi resocializaciji in tako pripomoglo k temu, da po izpustu iz zapora ne bi prihajalo do povratništva.

Literatura

ADA National Network. (2017). *An overview of the Americans with Disabilities Act.*

Pridobljeno na

https://adata.org/sites/adata.org/files/files/ADA_Overview_final2017.pdf

American Civil Liberties Union [ACLU]. (2013). *Alone and afraid: Children held in solitary confinement and isolation in juvenile detention and correctional facilities.*

Pridobljeno na

https://www.aclu.org/sites/default/files/field_document/alone_and_afraid_complete_final.pdf

American Civil Liberties Union [ACLU]. (2017). *Caged in: Solitary confinement devastating harm on prisoners with physical disabilities.* Pridobljeno na

<https://www.aclu.org/report/caged-devastating-harms-solitary-confinement-prisoners-physical-disabilities>

American Civil Liberties Union [ACLU]. (n. d.). *Abuse of the human rights of prisoners in the United States: Solitary confinement.* Pridobljeno na

<https://www.aclu.org/other/abuse-human-rights-prisoners-united-states-solitary-confinement>

Amnesty International. (16. 7. 2014). *Entombed: Isolation in the US federal prison system.*

Pridobljeno na <https://www.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2017/04/amr510402014en.pdf>

Apuzzo, M. in Risen, J. (10. 12. 2014). C.I.A. first planned jails abiding by U.S. standards.

The New York Times. Pridobljeno na

<https://www.nytimes.com/2014/12/11/us/politics/cia-first-planned-jails-abiding-by-us-standards-.html>

DeMaio, J.R. (2001). If you build it, they will come: The threat of overclassification in

Wisconsin's supermax prison. *Wisconsin Law Review*, 2001, 207-248. Pridobljeno

nahttps://repository.law.wisc.edu/api/law_files/serve/search?mediaID=18617?accessMethod=download

Detrow, S. (4. 10. 2013). A look inside Pelican Bay prison's notorious isolation unit. *KQED*. Pridobljeno na <https://www.kqed.org/news/113792/a-look-inside-pelican-bay-prisons-notorious-isolation-unit>

Ditton, P.M. (1999). Mental health and treatment of inmates and probationers. *Bureau of Justice Statistics*. Pridobljeno na <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/mhtip.pdf>

Eastern State Penitentiary. (n. d.). *America's most historic prison*. Pridobljeno na <https://www.easternstate.org/sites/easternstate/files/inline-files/ESPHistoryOverviewrev5.2019v2.pdf>

Fellner, J. in Metzner, J.L. (2010). Solitary confinement and mental illness in U.S. prisons: A challenge for medical ethics. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 38(1), 104-108. Pridobljeno na <http://jaapl.org/content/jaapl/38/1/104.full.pdf>

Forsythe, J. (12. 8. 2019). The 14 most notorious inmates at the ADX in Florence, Colorado. *5280 Denver's Mile High Magazine*. Pridobljeno na <https://www.5280.com/2019/08/the-14-most-notorious-inmates-at-the-adx-in-florence-colorado/>

Gonnerman, J. (7. 6. 2015). Kalief Browder, 1993–2015. *The New Yorker*. Pridobljeno na <https://www.newyorker.com/news/news-desk/kalief-browder-1993-2015>

Hartman, K. E. (2008). Supermax prisons in the consciousness of prisoners. *The Prison Journal*, 88(1), 169-176. doi: 10.1177/0032885507311001

Henderson Hurley, M.L. (n. d.) Supermax prison. *Encyclopaedia Britannica*. Pridobljeno na <https://www.britannica.com/topic/supermax-prison>

Human Rights Watch [HRW]. (2003). *Ill-Equipped: U.S. prisons and offenders with mental illness*. Pridobljeno na <https://www.hrw.org/reports/2003/usa1003/usa1003.pdf>

Human Rights Watch [HRW] in American Civil Liberties Union [ACLU]. (2012). *Growing up locked down: Youth in solitary confinement in jails and prisons across the United States*. Pridobljeno na <https://www.aclu.org/files/assets/us1012webwcover.pdf>

Inštitut za psihoterapijo in družinsko svetovanje (n. d.). *Anksioznost ali tesnoba*.

Pridobljeno na https://www.psihoterapija-ljubljana.si/anksioznost/?gclid=CjwKCAjwssD0BRBIEiWA-JP5rIJewxyaRdaTV0aZtG4wcLMqLpgl9FH_GLL2iP1X30CMMiqIxlxc8hoCIY0QAvD_BwE

Joukowsky Institute for Archaeology & the Ancient World. (n. d.). *Internalized authority and the prison of the mind: Bentham and Foucault's panopticon*. Pridobljeno na https://www.brown.edu/Departments/Joukowsky_Institute/courses/13things/7121.html

Kelly, A. (n. d.). Three strikes law and habitual offenders. *Criminal Defense Lawyer*.

Pridobljeno na <https://www.criminaldefenselawyer.com/resources/three-strikes-law.htm>

King, R.D. (1999). The rise and rise of supermax: An American solution in search of a problem? *Punishment & Society*, 1(2), 163-186.

Levy, M. (n. d.). Eight Amendment: United States Constitution. *Encyclopaedia Britannica*.

Pridobljeno na <https://www.britannica.com/topic/Eighth-Amendment>

Minton, T.D. (2013). Jail inmates at midyear 2012 - statistical tables. *Bureau of Justice Statistics*, 241264. Pridobljeno na

<https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/jim12st.pdf>

Montaldo, C. (30. 1. 2020). Maximum security federal prison: ADX supermax. *Thoughtco*.

Pridobljeno na <https://www.thoughtco.com/adx-supermax-overview-972970>

Narag, R.E. in Pizarro, J.M. (2008). Supermax prisons: What we know, what we do not know, and where we are going. *The Prison Journal* 88(1), 23-42. doi:

10.1177/0032885507310530

National Council on Disability [NCD]. (1. 5. 2003). *Addressing the needs of youth with disabilities in the juvenile justice system: The current status of evidence-based research*. Pridobljeno na https://ncd.gov/rawmedia_repository/381fe89a_6565_446b_ba18_bad024a59476.pdf

National Institute of Corrections, U.S. Department of Justice [NIC]. (1997). *Supermax housing: A survey of current practice*. Longmont, Colorado: NIC Information Center. Pridobljeno na <https://s3.amazonaws.com/static.nicic.gov/Library/013722.pdf>

Parenti, C. (1. 6. 1997). Rural prison as colonial master. *Z Magazine*. Pridobljeno na <https://zcomm.org/zmagazine/rural-prison-as-colonial-master-by-christian-parenti/>

Pizarro, J.M., Prat, T.C. in Stenius, V.M.K. (2006). Supermax prisons: Myths, realities, and the politics of punishment in American society. *Criminal Justice Policy Review*, 17(1), 6-21. doi: 10.1177/0887403405275015

Rakatansky, M. (1991). Spatial Narratives. *Haussite.net*. Pridobljeno na <http://www.haussite.net/haus.0/SCRIPT/txt1999/05/TEXT1.HTML>

Riveland, C. (1999). *Supermax prisons: Overview and general considerations*. Washington, DC: US Department of Justice, National Institute of Corrections. Pridobljeno na https://www.prisonpolicy.org/scans/NIC_014937.pdf

Rodriguez, S. (9. 12. 2012). Profile of an ADX prisoner: »Just half crazy and trying to hold on to the other half«. *Solitary Watch*. Pridobljeno na <https://solitarywatch.org/2012/12/09/profile-of-an-adx-prisoner-just-half-crazy-and-trying-to-hold-on-to-the-other-half/>

Shalev, S. (2009). *Supermax: Controlling risk through solitary confinement*. United Kingdom: Willan Publishing.

- Snitzky, D. (9. 2. 2016). A brief history of solitary confinement. *Longreads*. Pridobljeno na <https://longreads.com/2016/02/09/a-brief-history-of-solitary-confinement/>
- Speri, A. (16. 9. 2016). The largest prison strike in U.S. history enters its second week. *The Intercept*. Pridobljeno na <https://theintercept.com/2016/09/16/the-largest-prison-strike-in-u-s-history-enters-its-second-week/>
- Stomberg, J. (19. 2. 2014). The science of solitary confinement. *Smithsonian Magazine*. Pridobljeno na <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/science-solitary-confinement-180949793/>
- Supreme Court of the United States. (2006). Odločba št. 04–1203 z dne 10. 1. 2006.
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner [OHCHR]. (22. 9. 2014). *Children in adult jails and prisons*. Pridobljeno na https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/USA/INT_CAT_NHS_USA_18532_E.pdf
- United States Court of Appeals, Fifth Circuit. (2002). Odločba št. 00-11078 z dne 28. 3. 2002.
- United States Court of Appeals, Ninth Circuit. (2003). Odločba št. 01-57036 z dne 26. 9. 2003.
- United States Department of Justice Federal Bureau of Prisons. (15. 4. 2014). *Institution supplement: Visiting Regulations*. Pridobljeno na https://www.bop.gov/locations/institutions/thp/THX_visit_hours.pdf
- United States District Court, District of Colorado. (2015). Odločba št. 12-cv-01570-RPM z dne 15. 6. 2015.
- United States District Court, Northern District of California. (1995). Odločba št. C90-3094-TEH z dne 10. 1. 1995.
- United States District Court, Western District of Wisconsin. (2005). Odločba št. 01C497C z dne 27. 5. 2005.

Wener, R. in Carter, S. (1990). *Cost implications of the 3rd edition standards: Adult correctional institutions*. Laurel, Maryland: American Correctional Association.

Wykstra, S. (17. 4. 2019). The case against solitary confinement. *Vox*. Pridobljeno na <https://www.vox.com/future-perfect/2019/4/17/18305109/solitary-confinement-prison-criminal-justice-reform>

Završnik, A. (2011). Supermax – nadzor tveganja z zapiranjem v samico. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(1), 87-90. Pridobljeno na https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2011/01/RKK2011-01_Recenzije.pdf